

Józef Jagieła

Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli

1. Uwagi ogólne

Organizacje pozarządowe mogą występować w postępowaniu cywilnym we własnych sprawach bez żadnych ograniczeń oraz dla ochrony praw obywateli. Obowiązujące przepisy nie przewidują szczegółowych uregulowań odnośnie udziału organizacji pozarządowych w ich własnych sprawach, stąd też problematyka ta z oczywistych względów pozostaje zasadniczo poza zakresem zainteresowania orzecznictwa, jak i doktryny prawa postępowania cywilnego, z wyjątkiem ustalenia, czy w danym wypadku sprawa dotyczy praw samej organizacji, czy ochrony praw obywateli. Szczególne uregulowania dotyczą natomiast występowania (wszczynania postępowania i wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu) organizacji pozarządowych dla ochrony praw obywateli. Mogą to być jednak zarówno prawa indywidualne, grupowe jak i zbiorowe. Ponieważ uregulowania szczególne dotyczące występowania organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli mają na względzie ochronę indywidualnych praw osób fizycznych, właśnie one będą przedmiotem niniejszego opracowania. Pominięta zostanie zatem problematyka występowania organizacji pozarządowych dla ochrony interesów i praw grupowych, np. w przypadku przewidzianym w art. 479³⁸ § 1 k.p.c. (konsumentów), lub zbiorowych, np. w przypadkach przewidzianych w przepisach ustawy z dnia 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (m.in. w art. 323)¹. W tych bowiem przypadkach organizacja pozarządowa realizuje własne uprawnienia przyznane jej w celu ochrony in-

¹ T.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 1232, ze zm.

teresu grupowego lub zbiorowego, a nie występuje dla ochrony indywidualnych praw obywateli².

Mając jednak na uwadze szeroki zakres regulacji, a tym samym kwestii wiążących się z występowaniem organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, rozważania zostaną ograniczone do zagadnień o podstawowym znaczeniu, ze szczególnym uwzględnieniem zmian wprowadzonych ustawą z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³. Przedstawione zostaną zatem zagadnienia terminologiczne, zakres spraw, w których organizacje pozarządowe mogą występować w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, warunki i formy tego udziału.

Aktualnie obowiązujące przepisy kodeksu postępowania cywilnego przewidują stosunkowo szeroki udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli. Istotne zmiany w tym zakresie zostały dokonane wspomnianą ustawą z 16.9.2011 r., które mają charakter wielokierunkowy. Dotyczą zarówno kwestii terminologicznych, jak i określenia organizacji pozarządowych, które mogą występować i na jakich warunkach w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli. Jak bowiem wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy z 16.9.2011 r., stan prawny obowiązujący przed tą zmianą nie odpowiadał współczesnym założeniom procesu cywilnego, a ponadto na skutek wcześniejszych nowelizacji był niespójny i nie czynił zadość wymaganiom techniki legislacyjnej⁴.

Zmianą o charakterze terminologicznym, wprowadzoną ustawą z 16.9.2011 r., wywołującą pewne następstwa także o charakterze merytorycznym, jest zastąpienie w kodeksie postępowania cywilnego dotychczasowego pojęcia „Organizacje społeczne”, pojęciem „Organizacje pozarządowe” (art. 8 k.p.c., tytuł III Rozdziału pierwszego kodeksu postępowania cywilnego). Zmiana ta podyktowana była przede wszystkim potrzebą ujednolicenia terminologii wynikającej z posługiwania się w coraz większej liczbie aktów prawnych pojęciem „Organizacje pozarządowe” zamiast „Organizacje społeczne” oraz dążeniem do usunięcia istniejących wątpliwości co do zakresu drugiego z nich. Mimo tego, ustawodawca wprowadzając do kodeksu postępowania cywilnego pojęcie „organizacji pozarządowych” nie podał jednak jego definicji, podobnie jak miało to miejsce przed wspomnianą zmianą w odniesieniu do organizacji społecznych.

² Por T. Misiuk, *Powództwo organizacji społecznych sprawach dotyczących ochrony środowiska*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985, s. 206-207, K. Weitz, [w:] *System Prawa Handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, t. 7, pod red. T. Wiśniewskiego, Warszawa 2007, s. 190; P. Grzegorzczak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, t. I, Warszawa 2012, s. 307, cyt. dalej jako Komentarz pod red. T. Erecińskiego.

³ Dz.U. nr 233, poz. 1381, cyt. dalej jako ustawa z 16.9.2011 r.

⁴ Zob. Sejm VI kadencji, druk sejmowy 4332, s. 18-19 uzasadnienia, sejm. gov.pl.

Definicji tego pojęcia, należy więc poszukiwać w przepisach innych ustaw, poza kodeksem postępowania cywilnego, które je definiują lub się nim posługują.

Spośród innych ustaw, które zawierają definicję organizacji pożytku publicznego, najważniejsze wydaje się odwołanie do ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵. Według art. 3 ust. 2 tej ustawy, organizacjami pozarządowymi są osoby prawne i jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej, którym przepisy szczególne przyznają zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, nie będące jednostkami sektora finansów publicznych w rozumieniu ustawy o finansach publicznych, niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Zadania z zakresu działalności pożytku publicznego mogą realizować ponadto:

1) osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego;

2) stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego;

3) spółdzielnie socjalne;

4) spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie⁶, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Tak szerokie ujęcie organizacji pozarządowych w ustawie z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego powoduje objęcie nim różnego rodzaju zrzeszeń, których powoływanie i funkcjonowanie przewidziane jest w przepisach Konstytucji (art. 12 i 58), realizujących zadania z zakresu działalności pożytku publicznego, wymienionych w art. 3 ust. 2 i ust. 3 tej ustawy, a zatem również związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji (art. 12 Konstytucji). Nie oznacza to jednak, że wszystkie organizacje pozarządowe w rozumieniu art. 3 ust. 2 i ust. 3 ustawy z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego mogą występować w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli. Mogą one bowiem występować w tym postępowaniu jedynie na warunkach określonych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego. Te zaś przewidują w tym zakresie pewne, dość istotne ograniczenia, przede wszystkim w art. 8 k.p.c., rozwinięte i uszczegółowione w dalszych przepisach kodeksu postępowania cywilnego, w szczególności w art. 61, ale nie tylko. Regulacje z tego

⁵ T.j. Dz.U. z 2014, poz. 1118.

⁶ Dz.U. nr 127, poz. 857, ze zm., cyt. dalej jako ustawa z 24.4.2004 r. o działalności pożytku publicznego.

zakresu zawarte są bowiem także w innych przepisach kodeksu postępowania cywilnego, a także w innych ustawach, o czym dalej.

II. Sprawy, w których organizacje pozarządowe mogą występować dla ochrony praw obywateli

Organizacje pozarządowe mogą występować w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli jedynie w sprawach wskazanych w szczególnych przepisach ustawy. Sprawy te zostały wskazane zaś przez ustawodawcę przede wszystkim w przepisach art. 61 k.p.c. Według tego artykułu mogą zatem wytaczać powództwa na rzecz osoby fizycznej oraz przystąpić do niej w toczącym się postępowaniu w sprawach o alimenty, o ochronę środowiska, o ochronę konsumentów, o ochronę praw własności przemysłowej, o ochronę równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli (§ 1) oraz w sporach przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną z innym przedsiębiorcą w sprawach o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej (§ 3). Ustawodawca, wskazując w art. 61 k.p.c. sprawy, w których organizacje pozarządowe mogą występować dla ochrony praw osób fizycznych, jednak nie podał definicji tych spraw ani podstaw do ich sformułowania. Dlatego też definicji spraw, o jakich mowa w art. 61 k.p.c. należy poszukiwać w przepisach innych ustaw.

Sprawami o alimenty w rozumieniu art. 61 § 1 pkt 1 k.p.c. są sprawy, w których jedna ze stron dochodzi roszczeń alimentacyjnych, czyli roszczeń o dostarczanie środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania (art. 128 k.r.o.). Pojęcia alimentów na gruncie art. 61 § 1 k.p.c. nie należy jednak interpretować ściśle, ograniczając wyłącznie do świadczeń przewidzianych w dziale III kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, tj. w art. 128-144¹, lecz szeroko, obejmując nim także sprawy o roszczenia alimentacyjne przewidziane w innych przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a nawet w innych ustawach (kodeksie cywilnym) oraz o roszczenia pełniące funkcję alimentacyjną bez względu na ich podstawę prawną i tytuł z jakiego wynikają⁷.

Sprawami o alimenty są zatem sprawy o dostarczanie środków utrzymania i wychowania przez krewnych w linii prostej oraz rodzeństwo (art. 128 k.r.o.), przez przysposabiającego i przysposobionego (art. 131 k.r.o.) o dostarczanie przez

⁷ T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 53 i nast.; J. Jodłowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem* pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, Warszawa 1989, t. I, s. 138, cyt. dalej jako Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego; M. Sychowicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I, Komentarz do artykułów 1-366 pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, Warszawa 2014, s. 227-228, cyt. dalej jako Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego; P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 300.

ojca dziecka niebędącego mężem matki środków utrzymania matce dziecka i dziecku przez trzy miesiące w okresie porodu, a z ważnych powodów także przez dłuższy okres (art. 141 i 142 k.r.o.). Roszczeniami alimentacyjnymi przewidzianymi w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym poza działem III są ponadto roszczenia o zaspokajanie potrzeb rodziny (art. 27 k.r.o.), roszczenia o dostarczanie środków utrzymania przez jednego z małżonków drugiemu w czasie separacji (art. 61⁴ § 4 k.r.o.), po rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód (art. 60 k.r.o.). Roszczeniami alimentacyjnymi przewidzianymi w kodeksie cywilnym są natomiast roszczenia darczyńcy wobec obdarowanego o dostarczanie środków utrzymania odpowiadających jego potrzebom albo środków potrzebnych do wypełnienia ciążących na nim z mocy ustawy obowiązków alimentacyjnych wobec innych osób, jeżeli darczyńca po wykonaniu darowizny popadnie w niedostatek (art. 897), roszczenia dziadków spadkodawcy, którzy znaleźli się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnych im środków od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny o dostarczanie środków utrzymania wobec wnuków (art. 938, 966 k.c.). Roszczeniami pełniącymi funkcję alimentacyjną są roszczenia o rentę należną osobie, względem której ciążył na zmarłym obowiązek alimentacyjny, obliczoną stosownie do potrzeb poszkodowanego (uprawnionego) oraz do możliwości zarobkowych i majątkowych zmarłego przez czas prawdopodobnego trwania obowiązku alimentacyjnego (art. 446 § 2 k.p.c.).

Sprawą o alimenty jest jednak nie tylko sprawa, w której powód dochodzi zaszędzenia świadczeń alimentacyjnych, lecz także sprawa o zmianę wysokości lub czasu trwania obowiązku alimentacyjnego, tj. o podwyższenie, obniżenie i o stwierdzenie wygaśnięcia obowiązku świadczenia alimentów (art. 138 k.r.o.)⁸. Sprawy o obniżenie wysokości i stwierdzenie wygaśnięcia obowiązku świadczenia alimentów są sprawami o alimenty jednak tylko z punktu widzenia uprawnionego, który występuje jako strona pozwana, broniąc swych praw do alimentów. Nie są natomiast takimi sprawami z punktu widzenia powoda żądającego obniżenia wysokości świadczeń alimentacyjnych albo stwierdzenia, że obowiązek alimentacyjny wygasł.

Sprawami o alimenty w rozumieniu art. 61 § 1 pkt 1 k.p.c. nie są także roszczenia regresowe osoby, która dostarczała drugiej osobie środków utrzymania lub wychowania, nie będąc do tego zobowiązana albo będąc zobowiązana z tego powodu, że uzyskanie na czas świadczeń alimentacyjnych od osoby zobowiązanej w bliższej lub tej samej kolejności byłoby niemożliwe lub połączone z nadmiernymi trudnościami (art. 140 k.r.o.)⁹ oraz sprawy o pokrycie przez ojca dziecka niebędącego

⁸ Por. post. SN z 28.1.1966 r., III CR 256/65, OSNCP 1966, nr 10, poz. 176 z glosą J. Jodłowskiego, OSPiKA 1968, nr 7-8, poz. 155.

⁹ Zob. uzasad. wyr. SN z 22.4.1970 r., III CRN 41/70, OSNC 1971, nr 1, poz. 7: uzasad. wyr. z 24.4.2001 r., III CRN 41/70, OSNC 1971, nr 1, poz. 7; M. Sychowicz [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 228 i cyt. tam. lit.; Odmiennie T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 65; J. Jodłowski, *Uznanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i alimenty*, SC 1975, nr 25-26, s. 89.

mężem matki wydatków związanych z ciążą i porodem oraz innych koniecznych wydatków matki albo szczególnych strat majątkowych (art. 141 § 1 k.p.c.).

Definicji spraw o ochronę środowiska należy poszukiwać w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska¹⁰. Zgodnie z art. 3 pkt 13 tej ustawy ochronę środowiska stanowi podjęcie lub zaniechanie działań, umożliwiające zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej. Ochrona ta polega w szczególności na: 1) racjonalnym kształtowaniu środowiska i gospodarowaniu zasobami środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju; 2) przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom; 3) przywracaniu elementów przyrodniczych do stanu właściwego. Sprawami o ochronę środowiska są także roszczenia o odszkodowanie z tytułu naruszenia środowiska, którego skutkiem jest naruszenie indywidualnych praw podmiotowych, oparte na przepisach kodeksu cywilnego oraz ustawy z dnia 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (art. 323 ust. 1)¹¹. Szczególną kategorią spraw o ochronę środowiska są roszczenia o naruszenie lub zagrożenie środowiska jako dobra wspólnego (art. 323 ust. 2 ustawy z dnia 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska) oraz o zaprzestanie reklamy lub innego rodzaju promocji towaru lub usługi, jeżeli reklama ta lub inny rodzaj promocji są sprzeczne z art. 80 ustawy wyżej wymienionej wszczynane nie przez osoby fizyczne, lecz przez organizacje ekologiczne, chociaż podmioty indywidualne, w tym osoby fizyczne mogą partycypować w korzyściach wynikających z jego uwzględnienia.

Sprawy o ochronę konsumentów, analogicznie jak sprawy o alimenty i o ochronę środowiska, nie zostały zdefiniowane w kodeksie postępowania cywilnego. W szeregu innych aktów prawnych zostało natomiast zdefiniowane pojęcie konsumenta. Chociaż definicje te zostały sformułowane na ogół dla potrzeb tych aktów, nie stoi to jednak na przeszkodzie odwołania się do nich dla ustalenia zakresu spraw o ochronę konsumentów w ujęciu przepisów kodeksu postępowania cywilnego, w tym również art. 61 § 1 pkt 3. Zasadnicze znaczenie w tym zakresie wydaje się mieć definicja zawarta w art. 22¹ k.c., zgodnie z którym za konsumenta uważa się osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową. Celem czynności prawnej dokonywanej przez konsumenta, jak zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 15.1.2000 r., I CKN 1325/99 jest zaś zaspokojenie jego własnych potrzeb¹². Dlatego też trudno zaakceptować spotykane niekiedy w doktrynie stanowisko, że konsumentem może być także osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą, dokonująca zakupu w ramach prowadzonego przedsię-

¹⁰ T.j. Dz.U. z 2013, poz. 1232, ze zm.

¹¹ Wyrok SN z 10.8.1975 r., I CR 356/75, OSPiKA 1976 r., nr 12, poz. 232. Zob. także P. Grzegorzczak [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 302.

¹² OSNC 2000, nr 9, poz. 169. Por. także uzasad. uchw. SN z 29.2.2000 r., III CZP 26/99, OSNC 2000, nr 9, poz. 152.

biorstwa na inne cele niż związane bezpośrednio z działalnością gospodarczą lub zawodową i zaspokojenie własnych potrzeb, np. na cele charytatywne¹³.

Mając na uwadze cel czynności prawnych dokonywanych przez konsumenta, sprawy o ochronę konsumenta należy ujmować szeroko, nie ograniczając się jedynie do spraw wynikłych z nabycia towaru lub usługi, lecz także wynikające z innych tytułów, w szczególności z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, z tytułu rękojmi za wady rzeczy i gwarancji¹⁴, dodajmy – z tytułu niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową¹⁵. Jak się bowiem przyjmuje w literaturze, chodzi tu o wszelkie sprawy, w których istniejący lub potencjalni konsumenci w istniejących i potencjalnych stosunkach prawnych z przedsiębiorcami uzyskują ochronę prawną naruszonych lub zagrożonych prawnie chronionych interesów¹⁶. Mogą to być także sprawy wynikłe w związku z różnymi formami promocji towarów produkowanych lub sprzedawanych przez przedsiębiorcę albo świadczonych przez niego usług. Działanie przedsiębiorcy, zmierzające do poszerzenia kręgu nabywców jego towarów lub usług, jest w tym wypadku działaniem prowadzącym do realizacji jego celu gospodarczego. Uczestnik promocji, jeżeli nawet nie jest nabywcą promowanego towaru lub usługi, to w każdym razie występuje w roli potencjalnego ich nabywcy, co przemawia za uznaniem go za konsumenta. Jego sytuacja jest zatem zbliżona do nabywcy i słabsza – w porównaniu do pozycji przedsiębiorcy, skutkiem czego zasługuje na szczególnie ochronę¹⁷. Sprawami o ochronę praw konsumentów będą ponadto sprawy wynikające z tytułu odpowiedzialności przedsiębiorcy za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (art. 449¹ i nast. k.c.), sprawy o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479³⁶ i nast. k.p.c.), dotyczące nieuczciwych praktyk rynkowych¹⁸, wynikające z umów timesharingowych¹⁹, z umów o kredyt konsumencki²⁰, dotyczące roszczeń grupowych²¹.

Uszczegółowienia, a zarazem rozstrzygnięcia wątpliwości odnośnie zakwalifikowania poszczególnych spraw jako o ochronę konsumentów dostarcza także orzecznictwo Sądu Najwyższego. Według tego Sądu sprawami o ochronę konsu-

¹³ E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 1999, s. 38; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego* pod red. A. Zielińskiego, Warszawa 2012, s. 133.

¹⁴ Zob. uzasadn. post. SN z 22.11.1999 r., I CKN 772/99, OSNC 2000, nr 78, poz. 129.

¹⁵ Ustawa z dnia 27 lutego 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie kodeksu cywilnego, Dz.U. nr 141, poz. 1176, ze zm.

¹⁶ K. Gajda-Roszczyńska, *Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 128.

¹⁷ Uchw. SN z 15.1.2000 r., I CKN 1325/99, OSNC 2000, nr 9, poz. 169.

¹⁸ Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, Dz.U. nr 171, poz. 1206.

¹⁹ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o timeshare, Dz.U. nr 230, poz. 1370.

²⁰ Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, Dz.U. nr 126, poz. 715, ze zm.

²¹ Por. art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, Dz.U. nr 7, poz. 44.

mentów są więc sprawy wynikające z umowy najmu lokalu mieszkalnego przeznaczonego do zaspokajania osobistych potrzeb najemcy i osób bliskich, jeżeli wynajmującym jest przedsiębiorca prowadzący działalność w zakresie wynajmu lokali²². Konsumentem jest zatem jednak tylko taki najemca, który wynajmuje lokal mieszkalny od przedsiębiorcy prowadzącego działalność w zakresie najmu lokali. Zgodzić się też należy z Sądem Najwyższym, że nie wszystkie sprawy związane z najmem lokalu służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych najemcy będą sprawami o ochronę konsumenta. Decydujące znaczenie w tym zakresie będzie miał charakter dochodzonego roszczenia oraz interes najemcy w zaspokajaniu jego potrzeb mieszkaniowych. Stąd też sprawami o ochronę konsumentów są w szczególności sprawy o czynsz najmu, rozwiązanie stosunku najmu czy o eksmisję. Nie będą natomiast nimi sprawy o zwrot nakładów poczynionych przez najemcę na najmowany lokal. Ostatecznie o zakwalifikowaniu konkretnej sprawy do kategorii spraw o ochronę konsumentów (art. 61 § 1 pkt 3 k.p.c.) powinien rozstrzygnąć sąd na podstawie okoliczności tej sprawy. Jako konsumenta Sąd Najwyższy uznał także członka spółdzielni mieszkaniowej, będącego dysponentem prawa do lokalu mieszkalnego w spółdzielni mieszkaniowej²³. Nie uznał natomiast za sprawę o ochronę konsumenta sprawę o odszkodowanie i zadośćuczynienie z tytułu uszkodzenia ciała, jakiego doznała osoba poszkodowana na skutek poślizgnięcia się i upadku w czasie wchodzenia do sklepu²⁴. Według Sądu Najwyższego sprawa taka nie jest bowiem skutkiem zawartej umowy nabycia rzeczy (prawa) lub usługi od pozwanego, zajmującego się profesjonalnie handlem, jak również skutkiem kontaktu z oferowanym do sprzedaży produktem niebezpiecznym, dlatego też nie ma charakteru sprawy o ochronę konsumenta.

Ostatecznie o zakwalifikowaniu konkretnej sprawy do kategorii spraw o ochronę konsumentów (art. 61 § 1 pkt 3 k.p.c.) powinien zatem rozstrzygnąć sąd, na podstawie okoliczności danej sprawy.

Sprawy o ochronę praw własności przemysłowej podlegające rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym są określone zasadniczo w art. 283 i 284 ustawy z dnia 30 czerwca 2002 r. – Prawo własności przemysłowej²⁵. Pierwszy z nich stanowi, że w trybie postępowania cywilnego na zasadach ogólnych rozstrzygane są sprawy dotyczące roszczeń cywilnoprawnych z zakresu ochrony własności przemysłowej, nienależące do kompetencji innych organów. Oznacza to, że sprawy z zakresu własności przemysłowej co do zasady rozpoznawane są w postępowaniu cywilnym, na ogólnych zasadach (w procesie, w postępowaniu zwykłym), natomiast w innym postępowaniu, jeżeli są przekazane do załatwienia w tym postępowaniu mocą przepisu szczególnego. Jak stanowi art. 257 p.w.p.,

²² Uchw. SN z 29.2.2000 r., III CZP 26/99 z aprobowaną glosą E Łętowskiej, Przegląd Sejmowy 2000, nr 6, s. 93.

²³ Wyrok SN z 26.9.2007 r., IV CSK 122/07, OSNC-ZD 2008, nr C, poz. 74.

²⁴ Post. SN z 22.11.1999 r., I CKN 772/99, OSNC 2000, nr 78, poz. 129.

²⁵ Tj. Dz.U. z 2003, nr 119, poz. 1117, ze zm., cyt. dalej jako p.w.p.

w postępowaniu cywilnym nie są rozstrzygane skargi na decyzje oraz postanowienia Urzędu Patentowego w sprawach, o których mowa w art. 255 p.w.p. – skargi te przysługują do sądu administracyjnego i rozpoznawane są w trybie postępowania sądowoadministracyjnego²⁶. Mimo tego ustawodawca w art. 284 p.w.p. wskazał jednak sprawy z zakresu własności przemysłowej podlegające rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym. Są to sprawy o: 1) ustalenie autorstwa projektu wynalazczego; 2) ustalenie prawa do patentu, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji; 3) wynagrodzenie za korzystanie z projektu wynalazczego; 4) wynagrodzenie za korzystanie z wynalazku, wzoru użytkowego lub topografii dla celów państwowych; 5) odszkodowanie za przejście na Skarb Państwa prawa do patentu lub prawa ochronnego odpowiednio na wynalazek tajny lub na wzór użytkowy tajny; 6) naruszenie patentu, dodatkowego prawa ochronnego, prawa ochronnego lub prawa z rejestracji; 7) stwierdzenie prawa korzystania z wynalazku, wzoru użytkowego albo wzoru przemysłowego w przypadkach określonych w art. 71 i 75 p.w.p.; 8) stwierdzenie prawa używania w ramach lokalnej działalności oznaczenia zarejestrowanego jako znak towarowy na rzecz innej osoby; 9) stwierdzenie prawa używania oznaczenia geograficznego; 10) stwierdzenie utraty prawa używania oznaczenia geograficznego; 11) przeniesienie patentu, prawa ochronnego na wzór użytkowy albo prawa z rejestracji wzoru przemysłowego lub topografii, uzyskanego przez osobę nieuprawnioną; 12) przeniesienie prawa ochronnego na znak towarowy w przypadku określonym w art. 161 p.w.p. Wyliczenie to nie ma jednak charakteru wyczerpującego, lecz przykładowy, na co wskazuje użyty w art. 284 p.w.p. zwrot „w szczególności”.

Należy ponadto zaznaczyć, że według art. 294 ust. 2 p.w.p. rozpoznanie spraw o roszczenia twórcy za korzystanie z jego wynalazku następuje według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, dotyczącego postępowania w sprawach o roszczenia pracowników, stosowanych odpowiednio. Oznacza to, że sprawy, o których mowa, są jednocześnie sprawami o roszczenia pracowników²⁷. Odpowiednie stosowanie przepisów jednej instytucji prawnej do innej nie oznacza jednak, że ta ostatnia staje się instytucją, której inne przepisy stosuje się odpowiednio²⁸. Dlatego też wbrew spotykanym niekiedy w literaturze poglądom²⁹, w sprawach o ochronę praw własności przemysłowej osób fizycznych nie mogą występować (wszcząć ani wstąpić do toczącego się postępowania) organizacje pozarządowe uprawnione do udziału w postępowaniu w sprawach o roszczenia pracowników na podstawie art. 462 k.p.c.

²⁶ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tj. Dz.U. z 2012, nr 270 ze zm.

²⁷ Tak SN w uchw. z 26.11.2002 r., III PZP 21/02, OSNC 2003, nr 12, poz. 286.

²⁸ Tak SN w uchw. z 26.11.2002 r., III PZP 21/02, OSNC 2003, nr 12, poz. 286.

²⁹ M. Sychowicz, [w:] *Komentarz* pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, Warszawa 2014, t. I, s. 227 i jak się wydaje P. Grzegorzczak, Glosa do uchw. SN z 26.11.2002 r., III PZP 21/02, PiP 2004, nr 3, s. 127 i nast. i cyt. tam lit.; tenże, [w:] *Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 303.

Unormowanie dotyczące udziału organizacji pozarządowych w sprawach o ochronę równości i niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli przewidziane początkowo w art. 61 § 4 obecnie w art. 61 § 1 pkt 5 k.p.c.³⁰ zostało wprowadzone w związku z implementacją do polskiego systemu prawnego dyrektywy Rady 76/207/EWG z 9.2.1976 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia i awansu zawodowego oraz warunków pracy³¹, uchylonej i zastąpionej dyrektywą 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 5.7.2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (wersja preredagowana)³². Stanowi również wyraz proklamowanej w art. 32 Konstytucji i art. 14 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie 4.11.1950 r.³³ Według art. 17 ust. 2 dyrektywy 2006/54/WE państwa członkowskie zapewniają bowiem aby stowarzyszenia, organizacje lub inne osoby prawne, które zgodnie z kryteriami określonymi w ustawodawstwie krajowym mają interes prawny w zapewnieniu przestrzegania przepisów tej dyrektywy, mogły brać udział w postępowaniach sądowych lub administracyjnych mających na celu realizację uprawnień wynikających z tej dyrektywy w imieniu tych osób albo na ich rzecz za ich zgodą. Wyrazem zapewnienia udziału stowarzyszeniom, organizacjom i innym organizacjom prawnym udziału w postępowaniach sądowych mających na celu realizację uprawnień wynikających z dyrektywy 2006/54/WE jest właśnie art. 61 § 1 pkt 5 k.p.c. (poprzednio art. 61 § 4 k.p.c.).

Wprawdzie przepis art. 61 § 4, a obecnie art. 61 § 1 pkt 5 k.p.c. został wprowadzony w związku z implementacją dyrektywy Rady 76/207/EWG dotyczącej równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do zatrudnienia, kształcenia i awansu zawodowego oraz warunków pracy, co znalazło wyraz w przepisach art. 11², art. 11³, art. 18^{3a} – 18^{3c} k.p., obecnie jego znaczenie znacznie wykracza poza te sprawy i dotyczy dochodzenia roszczeń o ochronę równości i niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli wynikających także z innych przepisów prawa niż prawa pracy³⁴. Spośród tych przepisów szczególne znaczenie ma ustawa z dnia 3.12.2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania³⁵, która w art. 1 określa obszary i sposoby przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełno-

³⁰ Zmiana wprowadzona ustawą z 16.9.2011 r.

³¹ Dz.Urz. WE 1976 L 39/40 z 14.02.1976 r.

³² Dz.Urz. UE 2006 L 204/23 z 26.7.2006 r.

³³ Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284, ze zm.

³⁴ Zob. M. Sychowicz, [w:] *Komentarz* pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 230.

³⁵ Dz.U. nr 254, poz. 1700, ze zm., cyt. dalej jako ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów.

sprawność, wiek lub orientację seksualną oraz organy właściwe w tym zakresie. Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów w zakresie swojej regulacji dokonuje wdrożenia następujących dyrektyw Wspólnot Europejskich:

1) dyrektywy Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa³⁶;

2) dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne³⁷;

3) dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy³⁸;

4) dyrektywy Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług³⁹;

5) dyrektywy 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (wersja przedrządowa)⁴⁰.

Przepisów ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów nie stosuje się do pracowników w zakresie równego traktowania i niedyskryminacji uregulowanym w przepisach kodeksu pracy.

Na wyraźne dopuszczenie udziału organizacji pozarządowych do występowania w sprawach o równe traktowanie i niedyskryminację określonych w ustawie o wdrożeniu niektórych przepisów (z wyjątkiem spraw pracowników), ustawodawca wskazał w art. 14 ust. 1 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów, według którego do postępowań o naruszenie zasady równego traktowania stosuje się przepisy kodeksu postępowania cywilnego, a więc i art. 61 § 1 pkt 5 k.p.c.

Ponieważ przepis art. 61 § 1 pkt 5 k.p.c. swoim zakresem obejmuje sprawy wynikające z różnych, nieokreślonych w przepisach w sposób szczególny stosunków prawnych, niekiedy mogą wyłonić się wątpliwości co do uprawnienia organizacji pozarządowej do wszczęcia lub wzięcia udziału w ochronie praw obywateli w danej sprawie z powołaniem się na ochronę równości i niedyskryminacji. Na wątpliwości tego rodzaju wskazuje bowiem orzecznictwo Sądu Naj-

³⁶ Dz. Urz. WE L 359 z 19.12.1986, s. 56; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 1, s. 330.

³⁷ Dz. Urz. WE L 180 z 19.07.2000, s. 22; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 20, t. 1, s. 23.

³⁸ Dz. Urz. WE L 303 z 02.12.2000, s. 16; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 5, t. 4, s. 79.

³⁹ Dz. Urz. UE L 373 z 21.12.2004, s. 37.

⁴⁰ Dz. Urz. UE L 204 z 26.07.2006, s. 23.

wyższego. Tak więc Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z 12.3.2009 r. V CZ 8/09⁴¹ uznał, że Stowarzyszenie Przeciw Bezprawiu nie jest uprawnione do wzięcia udziału w sprawie pomiędzy osobami fizycznymi o zapłatę sumy pieniężnej tytułem zwrotu pożyczki, nie podając przy tym żadnych argumentów przemawiających za przyjętym rozwiązaniem. Natomiast w uzasadnieniu postanowienia z 7.7.2010 r., II CSK 179/10⁴² stwierdził już wyraźnie, że nie jest sprawą o ochronę równości oraz niedyskryminacji w rozumieniu art. 62 § 1 pkt 5 k.p.c. sprawa o zobowiązanie pozwanego do złożenia oświadczenia woli o przeniesieniu na powoda własności nieruchomości rolnej w ramach przysługującego mu prawa pierwokupu przy sprzedaży przez Agencję Nieruchomości Rolnych nieruchomości do niej należących. W związku z tym wykluczył możliwość przystąpienia organizacji pozarządowej do takiej sprawy, wskazując jednocześnie, że powód w takiej sprawie może dochodzić ochrony swoich praw naruszonych w toczącym się postępowaniu sądowym w drodze wniesienia przysługujących mu środków zaskarżenia.

Z powołanych wyżej orzeczeń Sądu Najwyższego zdaje się wynikać, że organizacje pozarządowe mogą występować tylko w sprawach, których przedmiotem jest ochrona równości oraz niedyskryminacji przez bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli. Nie mogą natomiast występować w sprawach innego rodzaju, jeżeli kwestia nierównego traktowania oraz dyskryminacji była wymagającym rozstrzygnięcia zagadnieniem ubocznym, mogącym mieć wpływ na ostateczny wynik sprawy. Wydaje się, że ten kierunek orzecznictwa Sądu Najwyższego trudno uznać za właściwy z tej przyczyny, że niejednokrotnie przedmiotem sprawy będzie roszczenie innego rodzaju wynikające z nierównego traktowania lub dyskryminacji, np. o uznanie wypowiedzenia umowy o pracę za bezskuteczną i przywrócenie do pracy albo odszkodowanie z tej przyczyny. Nietrudno bowiem zauważyć, że w znacznej części przypadków strona w postępowaniu sądowym dochodzi usunięcia skutków naruszenia równego traktowania oraz dyskryminacji, a nie tylko ustalenia, że naruszenie w tym zakresie miało miejsce. Ustalenie tych okoliczności będzie niewątpliwie zasadniczym przedmiotem postępowania, lecz tylko jako przesłanka rozstrzygnięcia sprawy co do istoty.

Występowanie organizacji pozarządowych w ograniczonym zakresie przewidziane jest także w sprawach z udziałem przedsiębiorcy będącego osobą fizyczną. Zarówno udział, jak i ograniczenia są przewidziane w art. 61 § 3 k.p.c. Ograniczenie polega na tym, że wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu mogą tylko te organizacje, których członkiem jest przedsiębiorca, a ponadto tylko w sporze z innym przedsiębiorcą o roszczenia wynikające z prowadzonej działalności gospodarczej. Z unormowania tego wynika, że przed-

⁴¹ OSNC-ZD 2010, nr B, poz. 39.

⁴² Lex 852540.

siębiorca będący osobą fizyczną, na rzecz którego organizacja zamierza podjąć działania może być zarówno powodem, jak i pozwany. Nie ma natomiast znaczenia, czy jego przeciwnikiem będzie przedsiębiorca będący także osobą fizyczną, czy osobą prawną albo jednostką organizacyjną nie będącą osobą prawną, posiadającą zdolność prawną (osobą prawną ułomną).

Chociaż przepisu kodeksu postępowania cywilnego nie definiują przedsiębiorcy, zdaje się nie budzić wątpliwości kwestia osoby fizycznej jako przedsiębiorcy. Odwołując się do art. 43¹ k.c., należy stwierdzić, że jest nią osoba prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Analogiczny wniosek wynika z przepisów ustawy z 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej⁴³, która w art. 4 ust. 1 stanowi, że przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy jest m.in. osoba fizyczna wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą, a w art. 2, że działalnością gospodarczą jest zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły. Problem wyłania się natomiast w odniesieniu do spółek prawa cywilnego (cywilnych), gdyż zarówno według art. 43¹ k.c., jak i art. 4 ust. 1 u.s.d.g. przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną. Natomiast według art. 4 ust. 2 u.s.d.g. za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej. Z przywołanych przepisów wynika zatem jednoznacznie, że przedsiębiorcą nie jest spółka cywilna, lecz jej wspólnicy, którymi mogą być zarówno osoby fizyczne, osoby prawne jak i jednostki organizacyjne niebędące osobą prawną, którym ustawa przyznaje zdolność prawną⁴⁴.

Jeżeli nie budzi wątpliwości udział organizacji pozarządowych w sprawach spółek cywilnych, których wspólnikami są wyłącznie podmioty nie będące osobami fizycznymi, oraz spółek, których udziałowcami są wyłącznie osoby fizyczne – w pierwszym wypadku nie mogą działać na rzecz takich wspólników, mogą natomiast w drugim, z tym jednak zastrzeżeniem, że będzie to działanie na rzecz wspólnika lub poszczególnych wspólników, a nie na rzecz spółki jako takiej. Wątpliwości powstają w przypadku spółek cywilnych o charakterze mieszanym, czyli spółek, których wspólnikami są zarówno osoby fizyczne, jak i podmioty nie będące osobami fizycznymi. Każdy wspólnik jest bowiem uprawniony i zobowią-

⁴³ Tj. Dz.U. z 2013 r., poz. 672, ze zm., cyt. dalej jako u.s.d.g.

⁴⁴ Umowa spółki cywilnej nie prowadzi do powstania samodzielnego, odrębnego od wspólników podmiotu, także w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej, lecz jest stosunkiem zobowiązaniowym wspólników zmierzającym do osiągnięcia wspólnego celu gospodarczego przez działanie w sposób oznaczony (art. 860 § 1 k.c.). Zob. W. Katner, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 7, Prawo zobowiązań. Część szczegółowa pod. red. J. Rąbskiego, Warszawa 2001, s. 34-35; J. Gudowski, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego*, t. 2, Księga trzecia. Zobowiązania, Warszawa 2009, s. 853 i nast. i cyt. tam. orzecznictwo i lit.

zany do prowadzenia spraw spółki oraz w takich granicach, w jakich jest uprawniony do prowadzenia jej spraw, jest umocowany do reprezentowania spółki (art. 865 § 1, art. 865 k.c.). Działania wspólnika spółki cywilnej są zatem skuteczne nie tylko w stosunku do wspólnika działającego, lecz także nie działającego. Wyłania się zatem pytanie, czy organizacja pozarządowa może wszcząć postępowanie oraz przystąpić do toczącego się postępowania za zgodą wspólnika nie będącego osobą fizyczną.

Wydaje się, że na postawione wyżej pytanie należy udzielić odpowiedzi negatywnej i to zarówno wtedy, gdy wszczęcie sprawy miałoby nastąpić za zgodą wspólnika nie będącego osobą fizyczną oraz przystąpienie do sprawy wszczętej przez takiego wspólnika, jak również wtedy, gdy zgoda na wszczęcie postępowania pochodziłaby od wspólnika będącego osobą fizyczną albo przystąpienie miałoby nastąpić do sprawy przez niego wszczętej. W takich bowiem przypadkach, działanie organizacji pozarządowej dotyczyłoby także ochrony praw przedsiębiorcy nie będącego osobą fizyczną, podczas gdy z art. 61 § 3 k.p.c. wynika, że przepis ten ma na względzie ochronę praw przedsiębiorców będących wyłącznie osobami fizycznymi.

Kodeks postępowania cywilnego poza art. 61 k.p.c. udział organizacji pozarządowych przewiduje ponadto w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 462 k.p.c.). Sprawy z tego zakresu zostały określone przez ustawodawcę w art. 476 k.p.c., przy czym jest to ujęcie szerokie. Zatem według § 1 tego artykułu, sprawami z zakresu prawa pracy są nie tylko o roszczenia wynikające ze stosunku pracy lub z nimi związane ale również o ustalenie istnienia stosunku pracy, jeżeli łączący strony stosunek prawny, wbrew zawartej między nimi umowie, ma cechy stosunku pracy, o roszczenia z innych stosunków prawnych, do których z mocy odrębnych przepisów stosuje się przepisy prawa pracy⁴⁵ oraz o odszkodowanie dochodzone od zakładu pracy na podstawie przepisów o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Równie szeroko zostały ujęte przez ustawodawcę sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych (§ 2 art. 476 k.p.c.). Są to sprawy: 1) w których wniesiono odwołanie od decyzji organów rentowych, dotyczących ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia rodzinnego, emerytur i rent i innych świadczeń w sprawach należących do właściwości Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, 2) o odszkodowania przysługujące w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową albo służbą w Policji lub Służbie Więziennej, 3) wszczęte na skutek niewydania przez organ rentowy decyzji we właściwym terminie, a także sprawy,

⁴⁵ Do takich stosunków należą m.in. sprawy ze spółdzielczego stosunku pracy w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc również o żądanie uchylenia uchwały wykluczającej z listy członków, gdyż uchylenie uchwały o wykluczeniu ze spółdzielni pracy stanowi przesłankę dochodzenia roszczeń o nawiązanie stosunku pracy i o odszkodowanie, czyli roszczeń wynikających ze spółdzielczego stosunku pracy. Zob. wyr. SN z 16.11.1965 r., I PR 389/65, OSNCP 1966, nr 6, poz. 100 z glosą T. Misiuk, PiP 1966, nr 6, s. 1089 i nast.

w których wniesiono odwołanie od orzeczenia wojewódzkiego zespołu do spraw orzekania o stopniu niepełnosprawności, sprawy o roszczenia ze stosunków prawnych między członkami otwartych funduszy emerytalnych a tymi funduszami lub ich organami oraz sprawy ze stosunków między emerytami lub osobami uposażonymi w rozumieniu przepisów o emeryturach kapitałowych a Zakładem Ubezpieczeń Społecznych.

Spośród organizacji pozarządowych uprawnionych do udziału w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych bliższego wyjaśnienia wymaga udział związków zawodowych jako dobrowolnej i samorządnej organizacji ludzi pracy, powołanej do reprezentowania i obrony ich praw, interesów zawodowych i socjalnych (art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych⁴⁶). Na wstępie należy zaznaczyć, że prawo tworzenia i wstępowania do związków zawodowych mają pracownicy bez względu na podstawę stosunku pracy, członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz osoby wykonujące pracę na podstawie umowy agencyjnej, jeżeli nie są pracodawcami, osoby wykonujące pracę nakładczą, z tym że mogą wstępować do związków zawodowych działających w zakładzie pracy, z którym nawiązały umowę o pracę nakładczą, osoby skierowane do tych zakładów w celu odbycia służby zastępczej, 4) funkcjonariusze Policji, Straży Granicznej i Służby Więziennej oraz strażacy Państwowej Straży Pożarnej, pracownicy Najwyższej Izby Kontroli. Przynależność do związków zawodowych zachowują także osoby bezrobotne w rozumieniu przepisów o zatrudnieniu, osoby te mają także prawo wstępowania do związków zawodowych w przypadkach i na warunkach określonych statutami związków. Nie pozbawia też przynależności, jak również prawa wstępowania do związków zawodowych pracowników, członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej i pracę nakładczą przejście na emeryturę lub rentę (art. 2 ust. 3 u.z.z.).

Uprawnienie do wszczęcia postępowania oraz wzięcia udziału w toczącym się już postępowaniu posiadają nie tylko struktury zakładowe związków zawodowych, lecz również sam związek, o ile taką możliwość przewiduje statut związku. Jak bowiem trafnie zauważa Sąd Najwyższy w wyroku z 29.05.2007 r., II PK 309/06⁴⁷, przepis art. 462 k.p.c. nie daje żadnych podstaw do przyjęcia, aby możliwość wszczynania i wstępowania do toczącego się postępowania miały wyłącznie struktury zakładowe związków zawodowych. Za słuszością wskazanego stanowiska przemawiają także uregulowania ustawy o związkach zawodowych, w szczególności art. 7 ust. 2, który stanowi, że w sprawach indywidualnych stosunków pracy związki zawodowe, a nie tylko zakładowe organizacje związkowe reprezentują prawa i interesy swoich członków, przy czym na wniosek pracownika niezrzeszonego związek zawodowy może podjąć się obrony jego praw i interesów

⁴⁶ Tj. Dz.U. z 2014 r., poz. 167, cyt. dalej jako u.z.z.

⁴⁷ Lex 898857.

wobec pracodawcy. Uprawnienie to przysługuje również organizacji związkowej obejmującej zakresem działania więcej niż jeden związek (międzyzakładowa organizacja związkowa) oraz całego kraju – ogólnokrajowej organizacji związkowej, jeżeli statut organizacji przewiduje możliwość wszczynania i wstępowania do toczącego się postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy⁴⁸.

Zakładową organizacją związkową w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych jest jednak tylko taka podstawowa jednostka organizacyjna, która jako jedyna organizacja danego związku zakresem swojego działania obejmuje cały zakład pracy. Nie jest więc możliwe traktowanie jako organizacji zakładowych kilku organizacji związkowych jednego związku zawodowego, choćby nazywane one były „organizacjami zakładowymi”⁴⁹. Oznacza to, że uprawnienie do wytoczenia powództwa oraz przystąpienia do toczącego się postępowania w sprawach pracowniczych na podstawie art. 462 k.p.c. nie przysługuje poszczególnym organizacjom związkowym jednego związku zawodowego działającego w jednym zakładzie pracy w rozumieniu art. 3 k.p.c. Nie jest to jednak jedyne ograniczenie uprawnienia organizacji związkowych do wytaczania powództwa oraz przystępowania do toczącego się postępowania dla ochrony praw i interesów pracownika wobec pracodawcy. Ograniczenie dotyczy bowiem również możliwości wszczynania postępowania i wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu przez zakładowe organizacje związkowe obejmujące zakresem swojego działania cały zakład pracy. Wynika ono z art. 25¹ ust. 1 u.z.z., zgodnie z którym uprawnienia zakładowej organizacji związkowej przysługują organizacji zrzeszającej co najmniej 10 członków będących pracownikami lub osobami wykonującymi pracę na podstawie umowy o pracę nakładczą u pracodawcy objętego zakresem jej działania. Z tej też przyczyny organizacje związkowe zrzeszające w zakładzie pracy mniej niż dziesięciu pracowników pozbawione są wszelkiego rodzaju uprawnień, jakie przepisy przewidują dla związków zawodowych działających na szczeblu zakładowym, w tym również do wytoczenia powództwa na rzecz pracownika oraz wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu⁵⁰.

Zakładowe organizacje związkowe mogą ponadto wytoczyć powództwo oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu tylko na rzecz pracownika lub innej osoby zatrudnionej lub wykonującej pracę na rzecz zakładu pracy objętego zakresem ich działania⁵¹. Jeżeli w zakładzie pracy działa więcej niż jedna organizacja związkowa, każda z nich broni praw i reprezentuje interesy swych członków,

⁴⁸ Zob. uzasad. wyr. SN z 6.3.2008 r., II PK 192/07, OSNP 2009, nr 11-12, poz. 141.

⁴⁹ Uchw. SN z 24.4.1996 r., I PZP 38/95, OSNAPiUS 1996, nr 23, poz. 353 z częściowo krytyczną glosą Z. Hajna, OSP 1997, nr 5, s. 254.

⁵⁰ Tak też SN w wyr. z 9.5.2008 r., II PK 316/07, OSNP 2009, nr 19-20, poz. 250; w post. z 2.7.2009 r., II PZ 5/09, OSNP 2011, nr 5-6, poz. 80; w wyr. z 6.5.2010 r., II PK 344/09, OSNP 2011, nr 21-22, poz. 271.

⁵¹ Zob. uchw. SN z 5.7.2002 r., III PZP 13/02, OSNP 2003, nr 7, poz. 167.

skutkiem czego nie może on wybrać innej organizacji związkowej do reprezentowania jego interesów w sądowym postępowaniu cywilnym (art. 30 ust. 1 u.z.z.). Możliwość wyboru organizacji związkowej przysługuje natomiast pracownikowi niezrzeszonemu w związku zawodowym, o ile wybrana przez niego zakładowa organizacja związkowa wyrazi zgodę na obronę jego praw pracowniczych (art. 30 ust. 2 u.z.z.). Przynależność pracownika do związku zawodowego nie jest warunkiem koniecznym legitymacji związku do wystąpienia z powództwem na jego rzecz oraz przystąpienia po jego stronie do toczącego się postępowania. Nie jest również konieczna przynależność ubezpieczonego do organizacji, która zamierza wnieść odwołanie od decyzji organu rentowego do sądu na jego rzecz albo wstąpić do toczącego się już postępowania z jego udziałem⁵².

Związek zawodowy, wytaczając powództwo na rzecz pracownika, nie może jednak domagać się ustalenia stosunku prawnego lub prawa dotyczącego tego związku, jak również że pracodawca naruszył przepis obowiązującego prawa (art. 189 k.p.c.), powołując się na własny interes prawny w ustaleniu. Związek zawodowy, wytaczając powództwo na rzecz pracownika jako strona w znaczeniu formalnym może wystąpić jedynie z żądaniem ustalenia istnienia albo nieistnienia stosunku prawnego pomiędzy pracownikiem, na rzecz którego powództwo wytacza a pracodawcą oraz ze względu na interes pracownika, a nie swój w ustaleniu⁵³.

III. Warunki udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego, oprócz warunków ogólnych jakie muszą spełniać uczestnicy postępowania cywilnego, przewidują wymagania dodatkowe, odnoszące się do organizacji pozarządowych, które zamierzają wszcząć postępowanie lub wziąć w nim udział dla ochrony praw obywateli. Odnoszą się one do zadań statutowych organizacji pozarządowych, ich związku z przedmiotem postępowania oraz zgody osoby, na rzecz której organizacja zamierza podjąć czynności procesowe. Wymagania te, w swej istocie stanowią pewne, dość istotne ograniczenia co do możliwości wszczynania i brania udziału w toczącym się postępowaniu przez organizacje dla ochrony praw obywateli.

Przed przystąpieniem do bliższej analizy wskazanych wyżej wymagań, dla usunięcia wątpliwości zaznaczmy, że w stanie prawnym aktualnie obowiązującym, po uchyleniu § 2 art. 64 k.p.c.⁵⁴, nie istnieje wątpliwość co do zdolności sądowej w postępowaniu cywilnym organizacji pozarządowych, które nie posiadały ani osobowości prawnej, ani zdolności prawnej w rozumieniu przepisów prawa

⁵² Post. SN z 18.10.2000 r., II UKN 556/00, Lex 46061.

⁵³ Zob. uzasad. wyr. SN z 24.6.1998 r., I PKN 186/ 98, OSNCP 1999, nr 13, poz. 424.

⁵⁴ Art. 64 § 2 k.p.c. stanowił, że zdolność sądową mają także organizacje społeczne dopuszczone do działania na podstawie obowiązujących przepisów, choćby nie posiadały osobowości prawnej.

cywilnego. Obecnie zdolność sądową w postępowaniu cywilnym posiadają wyłącznie organizacje pozarządowe będące osobami prawnymi (art. 64 § 1 k.p.c.) oraz nie będące takimi osobami, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (art. 64 § 1¹ k.p.c.) i tylko takie organizacje mogą ze skutkiem prawnym podejmować czynności procesowe zarówno w sprawach własnych, jak i dla ochrony praw obywateli⁵⁵. Pozew wniesiony przez organizację pozarządową nie posiadającą tego przymiotu powinien zostać odrzucony przez sąd mocą postanowienia na podstawie art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c., natomiast w razie przystąpienia organizacji do toczącego się postępowania – sąd powinien nie dopuścić jej do udziału w postępowaniu, wydając postanowienie tej treści.

Przystępując do przybliżenia wymagań dodatkowych, jakie muszą spełniać organizacje pozarządowe zamierzające wystąpić w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, w pierwszej kolejności należy wskazać na przewidziane w art. 8 k.p.c. wymaganie dotyczące działalności statutowej. Zgodnie z tym przepisem, organizacje pozarządowe, mogą wszcząć postępowanie oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu dla ochrony praw obywateli, jeżeli ich zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej. Z literalnego brzmienia tego przepisu zdaje się wynikać, że celem działalności statutowej organizacji zamierzającej podejmować czynności procesowe dla ochrony praw obywateli nie może być prowadzenie jakiejkolwiek działalności gospodarczej. Stanowisko takie przed nowelizacją art. 8 k.p.c. dokonałą ustawą z 16.9.2011 r. na gruncie organizacji społecznych reprezentowali m.in. C. Wiśniewski⁵⁶, M. Jędrzejewska⁵⁷, E. Stefańska⁵⁸, a po jego nowelizacji w odniesieniu do organizacji pozarządowych – P. Telenga⁵⁹ i A. Zieliński⁶⁰. Jednakże już na gruncie stanu prawnego obowiązującego przed nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 16.9.2011 r. odmienny pogląd reprezentowali T. Misiuk⁶¹, A. Oklejak⁶² oraz

⁵⁵ Uzasadnienie projektu ustawy z 16.9.2011 r., druk sejmowy nr 4332 Sejmu VI kadencji, pkt IV.8. Zob. także P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz* pod red. A. Jakubckiego, Warszawa 2012, s. 100, cyt. dalej jako Komentarz pod red. A. Jakubckiego. Niejasne jest natomiast stanowisko w kwestii zdolności sądowej stowarzyszeń zwykłych P. Grzegorzcyka, [w:] *Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 338; K. Gajdy-Roszczyńskiej, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz* do art. 1-729 pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, Warszawa 2013, s. 92-93, cyt. dalej jako Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej.

⁵⁶ C. Wiśniewski, *Tworzenie i funkcjonowanie organizacji pozarządowych – wybrane problemy cywilnoprawne*, Glosa 1999, nr 4, s. 1 i nast.

⁵⁷ M. Jędrzejewska, [w:] *Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2006, t. I, s. 190.

⁵⁸ E. Stefańska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, t. I (art. 1-505³⁷) pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2011, s. 137, cyt. dalej jako Komentarz pod red. M. Manowskiej.

⁵⁹ P. Telenga, [w:] *Komentarz* pod red. A. Jakubckiego, s. 94.

⁶⁰ A. Zieliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz* pod red. A. Zielińskiego, t. I, Warszawa 2012, s. 49.

⁶¹ T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 33.

⁶² A. Oklejak, *Organizacje społeczne ludu pracującego w świetle przepisów KPC*, ZNUJ 1971, CCLX, Prace Prawnicze, z. 51, s. 186.

M. Uliasz⁶³. Zdaniem tych autorów, organizacje społeczne zamierzające podejmować działania dla ochrony praw obywateli mogą prowadzić działalność gospodarczą, byleby działalność ta nie stanowiła ich głównego zadania. M. Uliasz zastrzega ponadto, że prowadzenie działalności gospodarczej może być wprawdzie działalnością uboczną organizacji, ale nie może stanowić jej zadań statutowych. Po wspomnianej nowelizacji z 16.9.2011 r. zwolennikami tego poglądu są K. Gajda-Roszczyńska⁶⁴ i P. Grzegorzczak⁶⁵.

Spośród przedstawionych wyżej zapatrywań, właściwe wydaje się drugie zarówno ze względu na uwarunkowania ekonomiczne, w których istnieją i działają organizacje pozarządowe jak i obowiązujące regulacje prawne. Nawiązując do realiów ekonomicznych, należy stwierdzić, że prowadzenie działalności gospodarczej przez organizacje pozarządowe stanowi niejednokrotnie jeżeli nie jedyne, to przynajmniej podstawowe źródło ich dochodów pozwalające na realizację celów statutowych. Pozbawienie możliwości prowadzenia działalności gospodarczej oznaczałoby konieczność pozyskiwania przez nie środków z innych źródeł, przede wszystkim od innych podmiotów. Trudno bowiem uznać, aby do realizacji celów ustawowych i statutowych organizacji pozarządowych w pełni wystarczające były składki członkowskie. Niewątpliwie mogą one stanowić i w znacznej części przypadków stanowią, jedno ze źródeł finansowania, lecz nie zawsze o podstawowym znaczeniu.

Podmiotami, od których organizacje mogłyby pozyskiwać środki, mogłyby być zaś organy administracji publicznej oraz darowizny od osób prywatnych, w tym od sektora rynkowego. To natomiast mogłoby prowadzić do uzależnienia organizacji od tych podmiotów. Tymczasem, jak się powszechnie przyjmuje, organizacje pozarządowe należą, bądź są określane jako tzw. trzeci sektor, nienastawiony na osiąganie zysku, funkcjonujący obok sektora publicznego (władzy i administracji publicznej) oraz sektora rynkowego, którego celem jest prowadzenie działalności nastawionej na osiąganie zysku⁶⁶. Wskazuje się przy tym, że trzeci sektor, do którego należą organizacje pozarządowe, służy realizacji potrzeb społecznych, których dwa pozostałe nie są w stanie w zakresie swoich zadań urzeczywistnić. Organizacje pozarządowe stanowią więc przejaw działania opartego na dobrowolności zrzeszania się oraz dążenia do zaspokajania określonych potrzeb społecznych, które nie są zaspokajane w ramach sektora pierwszego (publicznego) lub drugiego (rynkowego)⁶⁷.

⁶³ M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2008, s. 18.

⁶⁴ K. Gajda-Roszczyńska, *Udział organizacji społecznych w sądowym postępowaniu cywilnym – uwagi de lege lata oraz de lege ferenda*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej* pod red. K. Markiewicza, Warszawa 2011, s. 256 i nast.; też, [w:] *Komentarz* pod. red. A. Góry-Błaszczkowskiej, t. I, s. 95.

⁶⁵ P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 150-151.

⁶⁶ K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 248; J. Gudowski, [w:] *Komentarz* pod red. T. Erecińskiego, t. II, s. 658.

⁶⁷ Por. S. Golinowska, *Teoretyczne podstawy działania organizacji pozarządowych*, [w:] *Pozarządowe instytucje społeczne. Pomiędzy państwem, a społeczeństwem*, pod red. S. Golinowskiej, D. Głogosz, Warszawa 1999, s. 83; K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Reforma postępowania...*, s. 248.

Nietrudno zaś zauważyć, że działalność organizacji pozarządowych zmierzająca do zaspokajania potrzeb społecznych może pozostawać w konflikcie z działalnością sektora tak pierwszego, jak i drugiego, gdy te nie realizują albo niewłaściwie realizują zadania należące do zakresu ich działania. Uzależnienie organizacji pozarządowych od środków pochodzących z sektora władzy i administracji publicznej albo prywatnego mogłoby więc wpływać na ich niezależność oraz możliwość realizacji zadań statutowych, zwłaszcza w tych sferach działalności, które pozostawałyby w kolizji z interesami sektora finansującego (wspierającego). Przeciwdziałać tym niekorzystnym zjawiskom – uzależnieniu organizacji pozarządowych od sektora pierwszego i drugiego – może właśnie prowadzenie przez te organizacje działalności gospodarczej przynoszącej dochód. Działalność ta nie powinna być jednak prowadzona dla zysku, czyli uzyskiwany dochód powinien być przeznaczany na realizację zadań statutowych, a nie do podziału pomiędzy członków, założycieli i pracowników organizacji⁶⁸.

Przyjęcie, zgodnie z literalnym brzmieniem art. 8 k.p.c., że organizacje pozarządowe, które prowadzą jakąkolwiek działalność gospodarczą nie mogą podejmować czynności w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, pozostawałoby także w sprzeczności z obowiązującymi uregulowaniami prawnymi dotyczącymi funkcjonowania niektórych organizacji pozarządowych. Przepisy te niekiedy bowiem wprost przewidują możliwość prowadzenia działalności gospodarczej przez te organizacje. Dlatego też przesłanka nieprowadzenia działalności gospodarczej, nie może być wykładana wyłącznie na podstawie postanowień statutu, w oderwaniu od innych przepisów regulujących organizację i działanie organizacji pozarządowych, lecz łącznie z nimi. Wśród tych przepisów zasadnicze znaczenie ma art. 3 ust. 2 pkt 2 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁶⁹, zgodnie z którym organizacjami pozarządowymi są niedziałające w celu osiągnięcia zysku osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem. Na czym natomiast polega działalność nie dla osiągnięcia zysku wskazuje pośrednio art. 20 ust. 1 tej ustawy. Według tego przepisu organizacją pożytku publicznego może być także organizacja pozarządowa, która spełnia łącznie następujące wymagania: 1) prowadzi działalność pożytku publicznego na rzecz ogółu społeczności lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa; 2) może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego; 3) nadwyżkę przychodów nad kosz-

⁶⁸ Zob. J. Blicharz, Komentarz do art. 3 ustawy z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U.03.96.873), [w:] J. Blicharz, A. Huchla, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz*, Lex/el, stan na 2.06.2014; K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 256.

⁶⁹ Tj. Dz.U. z 2014, poz. 1118.

tami przeznacza na działalność, o której mowa w pkt 1. Podobne uregulowanie zawiera art. 3 ust. 3 pkt 4 tej ustawy, który stanowi, że działalność pożytku publicznego może być prowadzona także przez spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie (Dz. U. nr 127, poz. 857, z póź. zm.), jeżeli nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników. Z powołanych wyżej przepisów wynika jednoznacznie, że w sferze działalności nie dla zysku mieści się także prowadzenie działalności przynoszącej dochód, z tym, że dochód ten jest przeznaczany w całości na cele statutowe, a nie do podziału. Jest zaś poza sporem, że działalnością przynoszącą dochód jest przede wszystkim działalność gospodarcza.

Regulacje prawne, wskazujące na możliwość prowadzenia przez organizacje pozarządowe działalności gospodarczej nie w celu osiągania zysku znajdujemy ponadto w przepisach ustawy z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów⁷⁰ i ustawy z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach⁷¹. Według art. 4 pkt 13 pierwszej z nich, organizacje konsumenckie, do których zadań statutowych należy ochrona interesów konsumentów, mogą prowadzić działalność gospodarczą na zasadach ogólnych, o ile dochód z działalności służy wyłącznie realizacji celów statutowych⁷². Jeszcze dalej idąca jest regulacja zawarta w art. 34 Prawa o stowarzyszeniach, który stanowi, że stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach (przepisach o swobodzie działalności gospodarczej – przyp. J.J.), z tym że dochód ma służyć realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków.

Poczynione ustalenia prowadzą do wniosku, że organizacje pozarządowe mogą prowadzić działalność gospodarczą, lecz nie w celu osiągania zysku, czyli uzyskiwany dochód może być przeznaczony wyłącznie na cele statutowe, a nie do podziału pomiędzy jej członków, założycieli albo pracowników. Nie przesądza to jednak kwestii, czy prowadzenie tej działalności może być jedynie działalnością uboczną, poza zadaniami określonymi w statucie organizacji, jak zdaje się to wynikać z treści art. 8 k.p.c., czy może być przewidziane także w statucie.

W literaturze przedmiotu, jak zostało już zasygnalizowane, w tej kwestii wypowiedział się jedynie M. Uliasz. Jego zdaniem, organizacje pozarządowe mogą prowadzić działalność gospodarczą, jednakże pod warunkiem, że działalność ta nie należy do ich zadań statutowych, mówiąc inaczej – prowadzenie działalności

⁷⁰ Dz.U. nr 50, poz. 331, ze zm.

⁷¹ Tj. Dz.U. z 2001 r., nr 79, poz. 855, ze zm.

⁷² Warunkiem uznania danej organizacji za konsumencką jest jej niezależność od przedsiębiorców i ich związków (art. 4 pkt 13 ustawy z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. nr 50, poz. 331, ze zm.).

gospodarczej nie może być przewidziane w statucie organizacji zamierzającej podejmować działania w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli⁷³. Stanowisko to wydaje się pozostawać w sprzeczności z powołanymi wyżej przepisami regulującymi tworzenie i funkcjonowanie organizacji pozarządowych, które wprost przewidują taką możliwość. Uregulowania te nie przesądzają jednak jednoznacznie postawionego wyżej problemu, aczkolwiek zdają się przemawiać za dopuszczalnością zamieszczenia w statucie organizacji postanowień o prowadzeniu działalności gospodarczej.

Wydaje się, że kwestia ta nie może być rozstrzygnięta jednoznacznie. Otóż w przypadku, gdy przepisy regulujące organizację i funkcjonowanie niektórych organizacji pozarządowych przewidują możliwość prowadzenia działalności gospodarczej, np. organizacji pozarządowych, konsumenckich czy stowarzyszeń (o czym była mowa), statut może wprost przewidywać prowadzenie tego rodzaju działalności. Wątpliwości pojawiają się natomiast w przypadku braku takich regulacji. Wprowadzenie do statutu organizacji pozarządowej postanowień tego rodzaju (o prowadzeniu działalności gospodarczej) może być bowiem z jednej strony uznane za sprzeczne z obowiązującym prawem, z drugiej natomiast ich pominięcie i prowadzenie działalności gospodarczej, może prowadzić do zarzutu, że działalność organizacji w tym zakresie jest sprzeczna z jej statutem.

Nie wchodząc w szczegółową analizę tego zagadnienia i tym samym nie podejmując próby jego rozwiązania, można zaryzykować tezę, że kwestia ta z punktu widzenia podejmowania przez organizacje pozarządowe działań w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli nie będzie miała istotnego znaczenia. Rzeczą sądu, badającego legitymację procesową organizacji pozarządowej do występowania w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli w danym przypadku będzie bowiem ustalenie, czy jest to organizacja pozarządowa, czy nie, w mniejszym natomiast stopniu, czy w jej statucie przewidziane jest prowadzenie działalności gospodarczej oraz czy taką działalność prowadzi. Dla uniknięcia niejasności zaznaczymy, że badanie przez sąd prowadzenia działalności gospodarczej przez organizację może dotyczyć tego, czy jest to działalność główna, czy uboczna organizacji, a tym samym czy danej organizacji przysługuje status organizacji pozarządowej, czy jest to organizacja innego rodzaju.

Drugie z wymagań szczególnych, jakie musi spełnić organizacja pozarządowa, dotyczy związku pomiędzy jej zadaniami statutowymi a przedmiotem sprawy, w której zamierza podjąć czynności procesowe dla ochrony praw obywateli. Przejawem tego wymagania jest okoliczność, że ochrona dobra będącego przedmiotem sprawy, w której ustawodawca przewidział udział organizacji pozarządowej, musi należeć do jej zadań statutowych, np. alimenty, ochrona środowiska, ochrona

⁷³ M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2008, s. 18, tenże, *Udział organizacji społecznych w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej* pod red. K. Markiewicza, Warszawa 2011, s. 302.

konsumentów itp. Niekiedy ustawodawca wskazuje ponadto podmioty, dla ochrony których organizacja może podejmować działania, np. przedsiębiorca będący osobą fizyczną (art. 61 § 3 k.p.c.), osoba niepełnosprawna, dla której ma być ustanowiony kurator (art. 600 § 3 k.p.c.). Ocena istnienia związku pomiędzy sprawą, w której zamierza podjąć działania organizacja dla ochrony praw obywateli a zadaniami statutowymi tej organizacji, należy do sądu właściwego do rozpoznania sprawy. Mimo iż przepisy kodeksu postępowania cywilnego, ani innej ustawy nie wymagają, aby organizacja udowodniła tę okoliczność, wydaje się, że powinna ją wykazać w piśmie wszczynającym postępowanie albo przystępując do toczącego się postępowania przez dołączenie statutu (jego odpisu albo wyciągu), zawierającego określenie zadań statutowych (art. 6 k.c.). Wydaje się, że potrzeba taka nie będzie miała miejsca, jeżeli legitymacja organizacji pozarządowej do występowania w sprawach danego rodzaju będzie sądowi znana z działalności urzędowej (notoryjność sądowa), na co sąd powinien jednak zwrócić uwagę stronom postępowania (art. 228 § 2 k.p.c.).

Kolejnym warunkiem udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, ujednoliconym ustawą z 16.9.2011 r. jest zgoda osoby, na rzecz której organizacja zamierza podejmować czynności procesowe. W okresie przed wejściem w życie wspomnianej ustawy zgoda ta wymagana była tylko w niektórych rodzajach spraw, a ponadto kształtowała się różnie w przypadku wszczynania oraz przystępowania do toczącego się postępowania. Były również sprawy, w których organizacja wówczas społeczna, mogła zarówno wszczynać postępowanie i przystępować do toczącego się postępowania bez zgody, wiedzy, a nawet wbrew woli osoby uprawnionej materialnie, co dawało jej pozycję zbliżoną do prokuratora⁷⁴. W związku z tym w literaturze przedmiotu podnoszono, że prowadzi to do ograniczenia rozporządzalności swoimi prawami lub roszczeniami materialnymi przez osobę, na rzecz której organizacja działa, co po zmianach ustrojowo-społecznych, po roku 1990 i przywróceniu w postępowaniu cywilnym właściwego znaczenia zasadzie dyspozycyjności jest zbyt daleko idące i nieuzasadnione⁷⁵. Stąd też ustawą z 16.9.2011 r. wprowadzono konieczność uzyskania przez organizację pozarządową uprzedniej zgody osoby fizycznej zarówno na wszczęcie postępowania jak i przystąpienie do niej w toczącym się postępowaniu we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw o ubezwłasnowolnienie (art. 546 § 3 k.p.c.). Zgoda powinna być udzielona przez osobę fizyczną na piśmie, jeżeli osoba ta nie posiada zdolności procesowej, przez jej przedstawiciela ustawowego oraz dołączona do pisma wszczynającego postępowanie oraz o przystąpieniu do postępowania już toczącego się (art. 61 § 4 k.p.c.).

⁷⁴ K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 267; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 305; Uzasadnienie projektu ustawy z 16.9.2011 r., druk sejmowy nr 4332 Sejmu VI kadencji, pkt IV.3.

⁷⁵ Tamże. Por. także uzasad. uchw. SN z 9.12.2010 r., II PZP 6/10 (OSNP 2011, nr 11-12, poz. 145); M. Uliasz, [w:] *Udział organizacji...*, s. 297-298.

Wylania się jednak pytanie, jakie są skutki niezachowania tego warunku. W uzasadnieniu projektu do ustawy z 16.9.2011 r. wskazano, że dołączenie takiej zgody do pozwu oraz do pisma o przystąpieniu do sprawy stanowi warunek formalny pisma procesowego, do którego zgoda powinna być dołączona, podlegający usunięciu w trybie art. 130 k.p.c.⁷⁶ Pogląd ten został powszechnie zaakceptowany w doktrynie⁷⁷. Skutkiem nieusunięcia tego braku w terminie tygodniowym, pismo wszczynające postępowanie (pozew) powinno być zwrócone przez przewodniczącego, względnie referendarza sądowego mocą zarządzenia (art. 130 § 2, art. 130⁵ k.p.c.), gdyby zaś przystąpienie do sprawy połączone było z wniesieniem środka zaskarżenia, wniesiony środek zaskarżenia powinien być odrzucony⁷⁸.

Trafność tego stanowiska nasuwa jednak pewne wątpliwości. Wynikają one już z samego uzasadnienia projektu ustawy z 16.9.2011 r. Jak bowiem była mowa, według punktu IV.6 dołączenie zgody osoby fizycznej do pozwu lub pisma obejmującego przystąpienie do sprawy stanowi warunek formalny pisma procesowego, którego brak podlega usunięciu w trybie art. 130 k.p.c. Tymczasem według punktu IV.3 uzasadnienia warunkiem uzyskania przez organizację pozarządową legitymacji procesowej do wytoczenia powództwa na rzecz osoby fizycznej, niezbędne jest uprzednie udzielenie przez tę osobę pisemnej zgody na występowanie organizacji na jej rzecz w konkretnej sprawie. Jest natomiast oczywiste, że braki formalne pisma procesowego i legitymacja procesowa stanowią różne instytucje procesowe, różny jest też sposób usuwania braków formalnych pism procesowych oraz w zakresie legitymacji procesowej oraz różne są skutki nieusunięcia tych braków. Legitymacja procesowa należy bowiem do przesłanek jurysdykcyjnych zasadności powództwa i jej brak u strony powodowej podlega usunięciu w drodze podmiotowej zmiany powództwa przez wstąpienie podmiotu legitymowanego w miejsce nielegitymowanego (art. 196 k.p.c.), a w razie nieuzupełnienia tego braku powództwo podlega oddaleniu⁷⁹. Dlatego też słuszne wydaje się stanowisko Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, wypowiedziane wprawdzie na podstawie stanu prawnego obowiązującego przed wejściem w życie ustawy z 16.9.2011, że w razie niedołączenia do pozwu organizacji pozarządowej zgody osoby fizycznej na wytoczenie na jej rzecz powództwa przez tę organizację, mamy do czynienia z brakiem legitymacji procesowej, czego skutkiem powinno być oddalenie powództwa

⁷⁶ Uzasadnienie projektu ustawy z 16.9.2011 r., druk sejmowy nr 4332 Sejmu VI kadencji, pkt IV.6.

⁷⁷ K. Gajda-Roszczyńska, [w:] Komentarz pod. red. A. Góry-Błaszczykowskiej, t. I, s. 96; M. Sorysz, [w:] Komentarz pod. red. A. Góry-Błaszczykowskiej, t. I, s. 244; P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 305; A. Kościółek, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji KPC z 16.9.2011 r.*, MoP 2012, nr 21, s. 1137. M. Kurzynoga, *Udział związków zawodowych w postępowaniu cywilnym po stronie pracownika w świetle zmian KPC*, MoP 2012, nr 6, s. 288-289.

⁷⁸ Por. P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 305.

⁷⁹ Zob. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 144 i nast.

(innego pisma wszczynającego postępowanie – przyp. J.J.)⁸⁰. Ponieważ zmiany wprowadzone ustawą z 16.9.2011 r. odnośnie uzyskania przez organizacje pozarządowe zgody osoby fizycznej na wszczęcie postępowania oraz wzięcie udziału w toczącym się postępowaniu na jej rzecz sprowadzają się do rozszerzenia potrzeby uzyskania zgody zasadniczo we wszystkich sprawach (wyjątek art. 546 § 3 k.p.c.) oraz udzielenia zgody na piśmie, należy przyjąć, że stanowisko Sądu Apelacyjnego w Szczecinie wyrażone w postanowieniu z 14.2.2006 r., I Acz 206/06⁸¹ zachowało w pełni aktualność także po tych zmianach polegających m.in. na nadaniu nowego brzmienia art. 61 § 4 k.p.c. oraz poglądu wyrażonego w treści pkt. IV.6 uzasadnienia projektu ustawy z 16.9.2011 r.

Inaczej natomiast kształtuje się problematyka legitymacji procesowej i skutków jej braku w przypadku środków zaskarżenia. Legitymacja procesowa w tym przypadku należy do warunków dopuszczalności środka zaskarżenia i tym samym jej brak uzasadnia odrzucenie wniesionego środka przez sąd mocą postanowienia⁸². Oznacza to, że w przypadku gdyby organizacja pozarządowa przystąpiła do toczącego się postępowania przez wniesienie środka zaskarżenia, np. apelacji, środek ten po bezskutecznym upływie tygodniowego terminu do uzupełnienia brakującej zgody powinien zostać odrzucony⁸³, co będzie stanowiło jednocześnie niedopuszczenie organizacji do udziału w sprawie.

W innych natomiast przypadkach przystąpienia organizacji pozarządowej do toczącego się postępowania, tj. w inny sposób niż przez wniesienie środka zaskarżenia, sąd po bezskutecznym upływie tygodniowego terminu do dołączenia zgody osoby fizycznej powinien odmówić dopuszczenia organizacji do udziału w sprawie (art. 78 § 1 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c.). Brak zgody osoby fizycznej na przystąpienie organizacji do toczącego się postępowania należy traktować tak, jak opozycję przeciwko wstąpieniu interwenienta ubocznego do sprawy (art. 78 § 1 k.p.c.). Na postanowienie sądu o niedopuszczeniu do udziału w sprawie organizacji pozarządowej przysługuje zażalenie na zasadzie art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c. stosowanego w drodze analogi legis⁸⁴.

Także pozostałe wymagania dodatkowe dotyczące udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym wyżej omówione, a mianowicie, że zadanie statutowe organizacji pozarządowej nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej oraz objęcie zakresem zadań statutowych spraw, w których organizacja pozarządowa zamierza dokonywać czynności procesowych, należy rozpatry-

⁸⁰ Post. SA w Szczecinie, z 14.2.2006 r., I ACz 206/06, Lex 279955. Tak też na gruncie art. 61 k.p.c. przed jego nowelizacją ustawą z 16.9.2011 r. M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. K. Piaseckiego*, Warszawa 2010, t. I, s. 279-280; P. Telenga, [w:] *Komentarz pod red. A. Jakubeckiego*, Warszawa 2010, s. 88.

⁸¹ Lex 279955.

⁸² W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 262.

⁸³ Tak też P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 305.

⁸⁴ P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 311 i cyt. tam lit.; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232.

wać w kontekście legitymacji procesowej. Jeżeli można stwierdzić, że w literaturze przedmiotu, w odniesieniu do wytoczenia powództwa panuje zgoda, rozbieżności występują już co do skutków braku tego przymiotu i jego nieuzupełnienia we właściwym czasie, czyli na skutek podmiotowej zmiany powództwa (art. 196 k.p.c.). W tym zakresie ukształtowały się bowiem dwa stanowiska, których podłożem jest dokonywanie przez niektórych przedstawicieli doktryny rozróżnienie legitymacji procesowej formalnej, która przysługuje osobie wytaczającej powództwo oraz materialnej, która przysługuje osobie, której praw podmiotowych dotyczy powództwo. Według jednego z zapatrywań, legitymację procesową w takim przypadku wyłącznie formalną, jeżeli nie należy zaliczyć do przesłanek procesowych, to przynajmniej trzeba przyjąć, że jej brak wywołuje skutki takie, jak brak przesłanek procesowych. W związku z tym powództwo wytoczone przez organizację pozarządową nielegitymowaną, jeżeli do sprawy nie wstąpi osoba legitymowana materialnie w trybie podmiotowej zmiany powództwa (art. 196 k.p.c.), należy odrzucić⁸⁵. Według drugiego poglądu, powództwo w takim przypadku należy oddalić⁸⁶.

Nie wchodząc w szczegółową analizę rozróżnienia legitymacji procesowej formalnej i materialnej, co wydaje się nie mieć również decydującego znaczenia dla rozwiązania postawionego wyżej problemu, należy zauważyć, że przepisy kodeksu postępowania cywilnego zawierają zamknięty katalog przyczyn odrzucenia powództwa (art. 199, art. 1099, art. 1165 k.p.c.). Oznacza to, że odrzucenie powództwa może nastąpić tylko z przyczyn w tych przepisach wymienionych. W przepisach tych jako przyczyna odrzucenia pozwu nie jest natomiast wymieniony brak legitymacji procesowej, niezależnie od tego, czy mamy na uwadze brak legitymacji formalnej, czy materialnej. Z tych też względów należy przyjąć, że brak legitymacji procesowej organizacji procesowej pozarządowej wytaczającej powództwo dla ochrony praw obywateli uzasadnia jego oddalenie, a nie odrzucenie. Odrzuceniu będzie natomiast podlegał środek zaskarżenia wniesiony przez organizację pozarządową nielegitymowaną z tej przyczyny, że jej zadanie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej w celu osiągnięcia zysku albo do zadań statutowych organizacji nie należy ochrona praw osób fizycznych stanowiących przedmiot postępowania w sprawie, analogicznie jak w przypadku niedołączenia do pisma wszczynającego postępowanie zgody na piśmie na jego wszczęcie.

⁸⁵ Z Resich, *Podmioty procesu w nowym k.p.c.*, NP 1966, nr 2, s. 144; T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 173, 175; J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 140; z zastrzeżeniem, że odrzucenie powinno nastąpić z innej przyczyny – braku zdolności sądowej M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 231.

⁸⁶ F. Zedler, *Recenzja książki T. Misuiuk: Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, RPEiS 1973, nr 3, s. 298; W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej*, [w:] *Studia z procesu cywilnego*, pod. red. K. Korzana, Katowice 1986, s. 89-90; A. Oklejak, *Organizacje społeczne ludu pracującego w świetle przepisów k.p.c.*, ZNUJ 1971, z. 51, s. 189; K. Gajda-Roszczyńska, *Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 261.

Analogiczne, jak brak zgody osoby fizycznej na wszczęcie postępowania, należy traktować brak zgody na przystąpienie do toczącego się postępowania w inny sposób, niż przez wniesienie środka zaskarżenia organizacji pozarządowej, której zadanie statutowe polega na prowadzeniu działalności gospodarczej w celu osiągnięcia zysku albo ochrona praw będących przedmiotem toczącego się postępowania nie należy do zadań statutowych organizacji. W tym przypadku sąd powinien z urzędu odmówić dopuszczenia organizacji pozarządowej do udziału w sprawie z tych przyczyn.

IV. Formy udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym

1. Wprowadzenie

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, organizacje pozarządowe mimo pewnych ograniczeń mogą uczestniczyć w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli w dość szerokim zakresie i w różnej formie. Formy te można klasyfikować w różny sposób, w zależności od przyjętego kryterium. Jednym z nich jest kryterium ustawowe, czyli na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego. Na tej podstawie można wyróżnić wszczęcie postępowania i wzięcie udziału w toczącym się postępowaniu (art. 8 k.p.c.), przedstawienie sądowi poglądu istotnego dla sprawy wyrażonego w uchwale lub oświadczeniu ich należycie umocowanych organów (art. 63 k.p.c.)⁸⁷. W takiej też kolejności zostaną przedstawione formy udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli. Rozważania zostaną jednak ograniczone do tych zagadnień, które w sposób szczególny dotyczą organizacji. Jeżeli zaś zostaną przedstawione zagadnienia ogólne postępowania cywilnego, to tylko w takim zakresie, w jakim będzie to podyktowane potrzebą prowadzonych rozważań.

2. Wszczęcie postępowania

Zgodnie z art. 8 k.p.c. organizacje pozarządowe mogą wszcząć postępowanie dla ochrony praw obywateli w wypadkach przewidzianych w ustawie, co oznacza, że musi istnieć przepis szczególny przewidujący taką możliwość. Obowiązujące obecnie uregulowania taką możliwość przewidują zasadniczo w procesie (art. 61, 462 k.p.c.), wyjątkowo w postępowaniu nieprocesowym (art. 600 § 1 k.p.c.). Brak natomiast takich unormowań w innych postępowaniach cywilnych. W związku z tym wyłania się pytanie, czy również w tych postępowaniach, a jeżeli tak, to

⁸⁷ Bliżej na ten temat zob. K. Gaja-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 251 i nast.

w jakim zakresie organizacje pozarządowe mogą wszcząć postępowanie dla ochrony praw obywateli. Problem ten dotyczy przede wszystkim postępowania zabezpieczającego i egzekucyjnego.

Na postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi pozytywnej, z tym jednak zastrzeżeniem, że mogą to uczynić tylko w tych sprawach, w których przewidziany jest ich udział w postępowaniu rozpoznawczym, niezależnie od tego, czy postępowanie rozpoznawcze zostało wszczęte przez tę organizację, czy tylko wzięła udział w postępowaniu wszczętym z inicjatywy innego podmiotu⁸⁸. Zdaniem M. Sychowicza, organizacje pozarządowe mogą ponadto wszcząć postępowanie o odtworzenie akt oraz o uznanie orzeczeń sądów zagranicznych, wątpliwym jest natomiast, czy mogą żądać wszczęcia postępowania pojednawczego⁸⁹. Jeżeli należy zgodzić się z autorem, że organizacje pozarządowe mogą wszcząć postępowanie o odtworzenie akt oraz o uznanie – dodajmy – także o stwierdzenie wykonalności orzeczeń sądów państw obcych, trudno uznać za trafny pogląd o możliwości złożenia wniosku o przeprowadzenie postępowania pojednawczego. Wynika to z faktu, że postępowanie pojednawcze może się zakończyć jedynie ugodą (o ile dojdzie do jej zawarcia), podczas gdy organizacje pozarządowe, analogicznie jak prokurator, nie są uprawnione do rozporządzania przedmiotem sporu, a więc nie mogą zawrzeć ugody (art. 62 § 2 w zw. z art. 56 § 2 k.p.c.). Z tych samych przyczyn organizacje pozarządowe nie mogą wszcząć na rzecz osoby fizycznej mediacji (art. 183¹ k.p.c. i nast.).

Pozycja procesowa organizacji pozarządowej, która wytoczyła powództwo na rzecz osoby fizycznej oraz osoby fizycznej w postępowaniu wszczętym przez organizację, wynika z ogółu przepisów kodeksu postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem przepisów o prokuratorze stosowanych odpowiednio na podstawie art. 62 § 1 k.p.c. Szczegółowa analiza pozycji procesowej zarówno organizacji, jak i osoby fizycznej w znacznym stopniu ma charakter ogólny i tym samym wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Stąd też zostaną przybliżone tylko te kwestie, które mają istotne znaczenie dla pozycji procesowej tych podmiotów, w kontekście odpowiedniego stosowania przepisów o prokuratorze (art. 62 § 1 k.p.c.). Przed przystąpieniem do dalszych rozważań należy jednak zaznaczyć, że do organizacji pozarządowej, wytaczającej powództwo na rzecz osoby fizycznej, nie mają zastosowania przepisy o prokuratorze, które odnoszą się wyłącznie do prokuratora jako rzecznika praworządności i interesu publicznego oraz dotyczą spraw, w których organizacje pozarządowe nie mogą brać udziału. Nie stosuje się zatem przepisów art. 54, art. 55 zd. drugie, art. 57, art. 58 zd. drugie, art.

⁸⁸ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 1972, s. 84, 169; Z. Resich, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*. Komentarz pod. red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1975, t. I, s. 78, cyt. dalej jako Komentarz pod. red. Z. Resicha, W. Siedleckiego; K. Kozan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 192; A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013, s. 233.

⁸⁹ M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 94.

59, art. 60 § 1 zd. drugie i trzecie, art. 87¹ §2, art. 210 §1 *in fine*, art. 398¹, art. 398³ § 2, art. 398⁵ § 2, art. 398⁸, art. 449, art. 457, art. 546 § 2, art. 598¹ § 1, art. 768 k.p.c.⁹⁰.

Z odesłania do przepisów o prokuratorze wynika, że status prawny organizacji pozarządowej wytaczającej powództwo na rzecz osoby fizycznej jest co do zasady taki, jak prokuratora ale nie identyczny. Dlatego, też w art. 62 § 1 k.p.c. jest odesłanie do „odpowiedniego” stosowania przepisów o prokuratorze, a nie wprost. Różnice pomiędzy pozycją procesową organizacji oraz prokuratora wynikają przede wszystkim z unormowań szczególnych, dotyczących organizacji pozarządowych. Dlatego też zostaną przedstawione tylko te zagadnienia, które mają szczególne znaczenie dla pozycji procesowej organizacji i osoby fizycznej, na rzecz której organizacja powództwo wytoczyła. Spośród szczególnych regulacji dotyczących pozycji procesowej organizacji pozarządowych we wszczętym postępowaniu na plan pierwszy wysuwa się konieczność uzyskania zgody osoby fizycznej na wytoczenie powództwa na jej rzecz oraz celu dopuszczenia organizacji pozarządowych do udziału w postępowaniu cywilnym, zdefiniowanego przez ustawodawcę w sposób ogólny w art. 8 k.p.c., a sprecyzowanego w przepisach przewidujących możliwość wszczęcia postępowania. Jest nim ochrona praw obywateli wskazanych w przepisach, które przewidują możliwość wytoczenia powództwa, a nie ochrona praworządności, praw obywateli i interesu społecznego, jak w przypadku prokuratora (art. 7 k.p.c.). Stąd też organizacje pozarządowe mogą w wypadkach wskazanych w ustawie (zob. punkt II) wszczynać postępowanie tylko dla ochrony praw osoby, której prawa te przysługują, a nie dla ochrony praw strony przeciwnej. Organizacje pozarządowe mogą zatem wytoczyć powództwo o zasądzenie lub podwyższenie alimentów, nie mogą natomiast wytoczyć powództwa o obniżenie alimentów albo stwierdzenie, że obowiązek alimentacyjny wygasł itp.

Tak określony cel udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym przesądza również o możliwości podejmowania przez te organizacje czynności procesowych we wszczętym przez nie postępowaniu. Organizacja, która wytoczyła powództwo na rzecz osoby fizycznej, może więc dokonywać czynności procesowych tylko na korzyść tej osoby. Nie może natomiast dokonywać takich czynności na jej niekorzyść (na korzyść strony przeciwnej), chociażby przemawiały za tym względy praworządności i ochrony interesu społecznego. Nawet gdyby potrzeba dokonania takiej czynności była zasadna i oczywista, organizacja pozarządowa powinna powstrzymać się z jej dokonaniem, a w razie dokonania powinna być uznana przez sąd za bezskuteczną wobec osoby fizycznej, na rzecz której powództwo zostało wytoczone. Analogicznie powinna postąpić organizacja pozarządowa, gdyby w toku postępowania powództwo przez nią wytoczone okazało się oczywiście bezzasadne. Wówczas powinna rozważyć jego cofnięcie, o ile do postępowania nie wstąpiła osoba, na rzecz której zostało wytoczone, a nie dokonywać czynności niekorzystnych dla tej osoby.

⁹⁰ M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 233.

Organizacja pozarządowa, wytaczając powództwo na rzecz oznaczonej osoby fizycznej jest stroną w znaczeniu procesowym – powodem, chociaż nie jest podmiotem stosunku prawnego, którego dotyczy postępowanie. Dlatego też, zgodnie z art. 56 § 2 w zw. z art. 62 § 1 k.p.c. nie może samodzielnie dysponować przedmiotem sporu, czyli zawrzeć ugody oraz zrzec się roszczenia. Stroną powodową w znaczeniu materialnym jest natomiast osoba fizyczna, na rzecz której powództwo zostało wytoczone. W związku z tym organizacja dokonuje czynności procesowych, włącznie z wytoczeniem powództwa w imieniu własnym, lecz na rzecz innej osoby (osoby, na rzecz której powództwo wytoczyła). Czynności tych dokonuje, działając przez swoje organy albo przez osoby uprawnione do działania w ich imieniu (art. 67 § 1 k.p.c.), które mają obowiązek wykazania swojego umocowania dokumentem przy pierwszej czynności procesowej (art. 68 k.p.c.). Wykazanie polegać będzie zasadniczo na dołączeniu do pozwu odpisu z właściwego rejestru. Organizacja pozarządowa może działać także przez pełnomocnika procesowego, którym może być adwokat, radca prawny a w sprawach o ochronę praw własności przemysłowej rzecznik patentowy, a także pracownik tej organizacji (art. 86 § 1 i 2 k.p.c.). Pełnomocnik musi wykazać dokumentem umocowanie do działania zarówno organu organizacji, która udzieliła mu pełnomocnictwa, jak i udzielenia mu pełnomocnictwa. W postępowaniu przed Sądem Najwyższym oraz przy czynnościach przed sądem niższej instancji, związanych z postępowaniem przed Sądem Najwyższym przymus adwokacko-radcowski obowiązuje również organizacje pozarządowe (art. 87¹ k.p.c.)⁹¹.

Dla określenia sytuacji procesowej organizacji pozarządowej oraz osoby fizycznej, na rzecz której powództwo zostało wytoczone w toczącym się postępowaniu, istotne znaczenie mają przepisy art. 56 i 58 k.p.c. o prokuratorze stosowane odpowiednio. Sąd zatem z urzędu zawiadamia osobę, na rzecz której zostało wytoczone powództwo o jego wytoczeniu przez organizację, doręczając odpis pozwu, z pouczeniem o terminie i sposobie wstąpienia do sprawy (art. 56 § 1 i art. 5 k.p.c.). Osoba ta może wstąpić do toczącego się postępowania w charakterze powoda obok organizacji, składając oświadczenie o wstąpieniu na piśmie, ustnie na posiedzeniu sądu z udziałem stron oraz w sposób dorozumiany, przez każde zachowanie się, które ujawnia wolę wzięcia udziału w toczącym się postępowaniu. Czynnością tą może być jakakolwiek czynność procesowa, w tym wniesienie środka zaskarżenia. Osoba fizyczna nie musi zatem składać oświadczenia o wstąpieniu do sprawy na piśmie⁹² i może wstąpić do sprawy nawet wtedy, gdy wcześniej złożyła oświadczenie, że do sprawy wstąpić nie zamierza⁹³. Może to uczynić w każdym stanie sprawy, w tym także w postępowaniu toczącym się na skutek wniesienia skargi kasacyjnej⁹⁴.

⁹¹ Post. SN z 12.3.2009 r., V CZ 8/09, OSNC-ZD 2010, nr B, poz. 39.

⁹² Wyr. SN z 28.6.2001 r., I PKN 508/00, OSNP 2003, nr 9, poz. 224; post. SN z 5.8.2005 r., II PZ 22/05, OSNP 2006, nr 11-12, poz. 185.

⁹³ Por. uzasad. wyr. SN z 28.9.1971 r., III PRN 63/71, PiP 1973, nr 6, poz. 171.

⁹⁴ P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 308. Por. także M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 14.

Osoba fizyczna, na rzecz której organizacja wytoczyła powództwo, dopóki nie wstąpi do toczącego się postępowania jest stroną w znaczeniu materialnym, nie jest natomiast stroną w znaczeniu procesowym⁹⁵. W razie wstąpienia do postępowania staje się stroną również w znaczeniu procesowym obok organizacji. W takim przypadku do udziału organizacji i osoby fizycznej, która wstąpiła do toczącego się postępowania, stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym (art. 56 § 1 w zw. z art. 62 § 1 k.p.c.). Stosowanie tych przepisów należy jednak oceniać w kontekście wyrażenia zgody osoby fizycznej na wytoczenie powództwa na jej rzecz przez organizację pozarządową (art. 61 § 1 k.p.c.). Przeto czynności jednego z tych podmiotów odnoszą skutek wobec drugiego (art. 73 § 2 w zw. z art. 56 § 1 i art. 62 § 1 k.p.c.), z tym że w razie sprzeczności czynności organizacji i osoby fizycznej za skuteczną należy uznać czynność tej drugiej. Ze stosowanych odpowiednio przepisów art. 56 § 2 i art. 73 § 2 k.p.c. wynika, że do zawarcia ugody i zrzeczenia się roszczenia wymagana jest zgoda zarówno organizacji pozarządowej, jak i osoby fizycznej, która wstąpiła do sprawy w charakterze powoda. Prowadzi to do wniosku, że wskazanych wyżej czynności materialno-dyspozycyjnych nie może samodzielnie dokonać żaden z tych podmiotów.

W literaturze⁹⁶ i orzecznictwie⁹⁷ w odniesieniu do prokuratora został wyrażony jednak pogląd, że osoba na rzecz której prokurator wytoczył powództwo, jeżeli wstąpiła do postępowania może zrzec się przysługującego jej roszczenia, z tym, że czynność ta podlega kontroli sądu na podstawie art. 203 § 4 k.p.c., czyli pod kątem zgodności z prawem, zasadami współżycia społecznego albo czy nie zmierza do obejścia prawa. Stanowisko prokuratora może mieć wpływ jedynie na ocenę sądu co do dopuszczalności tej czynności. Jego zgoda nie jest natomiast warunkiem ani dopuszczalności, ani skuteczności zrzeczenia się roszczenia przez samą stronę. Za takim rozwiązaniem w przypadku wytoczenia powództwa przez organizację pozarządową zdaje się przemawiać nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego dokonana ustawą z 16.9.2011 r., którą wprowadzono konieczność uprzedniego wyrażenia zgody przez osobę fizyczną na wytoczenie powództwa. Skutkiem tej zmiany, jak już była mowa, ma być zniwelowanie ograniczenia i przyznanie pełnej rozporządzalności materialnej stronie procesowej przysługującymi jej prawami lub roszczeniami materialnymi dochodzonymi w procesie⁹⁸.

Mimo wskazanych wyżej okoliczności, pogląd dopuszczający możliwość samodzielnego zrzeczenia się roszczenia przez osobę fizyczną, która wstąpiła do po-

⁹⁵ Wyr. SN z 30.3.2012 r., III CSK 204/11, OSNC-ZD 2013 D, poz. 67.

⁹⁶ M. Jędrzejewska, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, Warszawa 2006, t. I, s. 184.

⁹⁷ Uchw. SN z 23.2.1970 r., III CZP 81/69, OSNCP 1970, nr 7-8, poz. 119 z krytyczną glosą J. Jodłowskiego, PiP 1970, nr 10, 621 i nast.

⁹⁸ Zob. druk sejmowy nr 4332 Sejmu VI kadencji, pkt IV. 3; uzasad. uchw. SN z 9.12.2010 r., II PZP 6/10, OSNP 2011, nr 11-12, poz. 145; K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 267; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 305; M. Uliasz, [w:] *Udział organizacji...*, s. 297-298.

stępowania wszczętego na jej rzecz przez organizację pozarządową wydaje się jednak nasuwać poważne zastrzeżenia. Wstąpienie osoby fizycznej do toczącego się postępowania obok organizacji nie pozbawia bowiem tej ostatniej stanowiska strony procesowej i przysługujących jej z tego tytułu uprawnień procesowych. Skutkiem wstąpienia jest jedynie odpowiednie stosowanie do organizacji pozarządowej przepisów o współuczestnictwie jednolitym, a te w art. 73 § 2 k.p.c. przewidują, że do dokonania czynności materialno-dyspozytywnych, do których należy niewątpliwie zrzeczenie się roszczenia wymagana jest zgoda wszystkich współuczestników. Wynika z tego, że zrzec się roszczenia może zarówno organizacja pozarządowa, jak i osoba fizyczna, która wstąpiła do toczącego się postępowania, lecz za zgodą drugiego z tych podmiotów. Zrzeczenie się roszczenia czy to przez organizację, czy przez osobę fizyczną dla swej skuteczności musi być jednak połączone z jednoczesnym cofnięciem powództwa przez organizację. W przeciwnym wypadku postępowanie toczyłoby się nadal, lecz brak byłoby przedmiotu tego postępowania.

Organizacja pozarządowa może ponadto cofnąć powództwo bez jednoczesnego zrzeczenia się roszczenia i zgody osoby na rzecz której powództwo wytoczyła, jeżeli ta nie wstąpiła do postępowania, a gdy wstąpiła – za zgodą tej osoby. Powództwa cofnąć nie może natomiast osoba fizyczna, która wstąpiła do postępowania⁹⁹, nawet za zgodą organizacji z jednoczesnym zrzeczeniem się roszczenia. Jak bowiem trafnie zauważa W. Broniewicz¹⁰⁰ w odniesieniu do powództwa wytoczonego na rzecz oznaczonej osoby przez prokuratora, osoba, na rzecz której prokurator wytoczył powództwo, nie może go cofnąć, gdyż to nie ona dokonała tej czynności. Cofnąć powództwo, czyli odwołać dokonaną czynność procesową może bowiem jedynie tylko ten, kto tej czynności dokonał. Wynika to z ogólnej reguły, że odwołać czynność procesową może tylko dokonujący tej czynności¹⁰¹. Analogicznie należy przyjąć w przypadku wytoczenia powództwa przez organizację pozarządową, czyli podmiotem uprawnionym do cofnięcia powództwa jest wyłącznie ta organizacja, która powództwo wytoczyła. Należy zaznaczyć, że cofnięcie powództwa do rozpoczęcia rozprawy może nastąpić bez zgody pozwanego, natomiast po tej chwili jedynie za zgodą pozwanego albo z jednoczesnym zrzeczeniem się roszczenia (art. 203 § 1 k.p.c.). Skutkiem cofnięcia powództwa przez organizację pozarządową za zgodą osoby fizycznej, która wstąpiła do postępowania, będzie umorzenie postępowania, chyba że sąd uzna tę czynność za niedopuszczalną na podstawie art. 203 § 4 k.p.c. Z tych też przyczyn nie można podzielić wyrażanego w doktrynie poglądu, że organizacja pozarządowa może cofnąć powództwo bez zgody osoby fizycznej, która wstąpiła do po-

⁹⁹ Za możliwością cofnięcia powództwa przez osobę, która wstąpiła do postępowania wszczętego na jej rzecz przez prokuratora, opowiadają się M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 216; M. Sorysz, [w:] Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, t. I, s. 239; P. Telenga, [w:] Komentarz pod red. A. Jakubeckiego, s. 89.

¹⁰⁰ W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne...*, s. 75.

¹⁰¹ Tamże.

stępowania i odwrotnie, z tym skutkiem, że podmiot który cofnął powództwo, powinien być traktowany jako ustępujący z procesu. Proces miałby się wówczas toczyć wyłącznie z udziałem tego podmiotu, który powództwa nie cofnął¹⁰².

Zgodnie z art. 58 zd. pierwsze w zw. z art. 62 § 1 k.p.c., prawomocny wyrok wydany w procesie wszczętym przez organizację pozarządową na rzecz osoby fizycznej za jej zgodą ma powagę rzeczy osądzonej pomiędzy osobą fizyczną, na rzecz której organizacja powództwo wytoczyła a stroną przeciwną także wtedy, gdy osoba ta nie wstąpiła do sprawy. Wyłączone jest natomiast stosowanie w takim wypadku zd. drugiego art. 58 k.p.c. (art. 62 § 1 k.p.c.), skutkiem czego w razie oddalenia powództwa wytoczonego przez organizację osoba na rzecz której powództwo zostało wytoczone, nie może ponownie wytoczyć powództwa w tej samej sprawie. Rozwiązanie takie uzasadnia się koniecznością uprzedniego uzyskania pisemnej zgody osoby, na której rzecz powództwo ma być wytoczone. Jak bowiem stwierdzono w uzasadnieniu projektu ustawy z 16.9.2011 r.¹⁰³, którą wprowadzono w art. 62 § 1 zd. drugie k.p.c. unormowanie wyłączające stosowanie art. 58 k.p.c., skoro postępowanie ma się toczyć za wiedzą i zgodą osoby uprawnionej materialnie, która nie bierze w nim udziału, nie ma potrzeby tworzenia dodatkowego mechanizmu chroniącego tę stronę przed niekorzystnym orzeczeniem. Dopuszczalność ponownego wytoczenia o to samo roszczenie, które nie zostało uwzględnione przez sąd w procesie wszczętym przez organizację pozarządową, godziłoby ponadto w interes strony przeciwnej, która narażona byłaby na konieczność obrony w ponownym procesie, tym razem wszczętym samodzielnie przez materialnie „uprawnionego”.

Skoro do organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych mają odpowiednie zastosowanie przepisy o prokuratorze (art. 62 § 1 k.p.c.), należy uznać, że będą to także przepisy o kosztach postępowania. Organizacje pozarządowe wytaczające powództwa na rzecz obywateli będą więc korzystały ze zwolnienia od kosztów sądowych w całości (art. 96 ust. 1 pkt 6 u.k.s.c.), a zatem nie będą miały obowiązku ponoszenia opłat sądowych oraz uiszczania zaliczki na pokrycie wydatków – wydatki te będzie ponosił tymczasowo Skarb Państwa (art. 100 ust. 1 u.k.s.c.)¹⁰⁴. Opłatami oraz wydatkami, których nie

¹⁰² Stanowisko takie w odniesieniu do prokuratora wytaczającego powództwo na rzecz oznaczonej osoby zajmują M. Jędrzejewska, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I., s. 184-185; M. Sorysz, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 239; P. Telenga, [w:] *Komentarz pod red. A. Jakubeckiego*, s. 89.

¹⁰³ Druk sejmowy VI kadencji nr 4332, pkt IV. 3.

¹⁰⁴ Post. SA w Poznaniu z 17.7.1991 r., I Acz 138/91, OSA 1991, nr 4, poz. 25; K. Gonera, *Komentarz do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, Warszawa 2008, s. 429-430; M. Sychowicz, [w:], *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 233; M. Sorysz, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 245; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 308. Odmienne, bez żadnego uzasadnienia SN w post. z 27.1.2009 r. IV CSK 497/08, w którym stwierdził, że skarga kasacyjna wniesiona przez organizację pozarządową, która nie została opłacona, podlega odrzuceniu. Stanowisko to trudno jednak uznać za poprawne w kontekście przywołanych wyżej przepisów art. 96 ust. 1 pkt 6 k.p.c.

miała obowiązek uiścić organizacja, sąd w razie uwzględnienia powództwa w całości lub części obciąży nimi przeciwnika w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji, jeżeli będą istniały do tego podstawy przy odpowiednim zastosowaniu zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu (art. 113 ust. 1 u.k.s.c.). Natomiast koszty nieobciążające przeciwnika sąd w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji nakaze ściągnąć z roszczenia zasądzonego na rzecz osoby, na rzecz której organizacja wytoczyła powództwo. W wypadkach szczególnie uzasadnionych, sąd może jednak odstąpić od obciążenia tymi kosztami osoby, na rzecz której zostało wytoczone powództwo z zasądzonego na jej rzecz roszczenia (art. 113 ust. 2 pkt 3 i 4 u.k.s.c.). Wydaje się, że za takie wypadki należy uznać przede wszystkim sprawy, w których osoba, na rzecz której organizacja wytoczyła powództwo są zwolnione od kosztów sądowych, np. w sprawach o roszczenia alimentacyjne, o roszczenia ze stosunku pracy, z zakresu ubezpieczeń społecznych.

Rozbieżności w orzecznictwie i w doktrynie wywołuje natomiast stosowanie przepisu art. 106 k.p.c., zgodnie z którym udział prokuratora w sprawie nie uzasadnia zasądzenia zwrotu kosztów na rzecz Skarbu Państwa ani od Skarbu Państwa – w przypadku organizacji pozarządowej chodziłoby o zasądzenie zwrotu kosztów procesu na rzecz organizacji i od organizacji. Według jednego zapatrywania, przepisu tego nie stosuje się w przypadku wszczęcia postępowania przez prokuratora, a jedynie w razie wzięcia udziału w toczącym się już postępowaniu¹⁰⁵. Według drugiego natomiast, przepis ten ma zastosowanie zarówno w pierwszym, jak i w drugim przypadku¹⁰⁶. Z kolei, w odniesieniu do organizacji pozarządowej wytaczającej powództwo na rzecz osób fizycznych przeciwko stosowaniu art. 106 k.p.c. opowiedział się P. Grzegorzcyk¹⁰⁷, natomiast za stosowaniem H. Ciepla¹⁰⁸ i M. Sychowicz¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Post. SN z 17.6.1966 r., I CZ 54/66, Lex 6007; post. SN z 5.8.1989 r., II CR 155/89, OSPiKA 1990, nr 7, poz. 270; wyr. SN z 10.10.2003 r., II CK 116/02, Lex 148626; uzasad. post. SN z 17.4.2013 r., V CZ 124/12, Lex 1341727; J. Gudowski, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 515; M. Sorysz, [w:] Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, t. I, s. 375; T. Demendecki, [w:] Komentarz pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2012, s. 151.

¹⁰⁶ Post. SN z 6.7.1966 r., I CZ 62/66 z aprobowaną glosą E. Wengerka, OSPiKA 1967, nr 6, poz. 140; post. SN z 23.10.1973 r., II CZ 173/73, Lex 7324; post. SN z 11.2.1977 r., I CZ 8/77, Lex 7912; B. Dobrzański, [w:] Komentarz pod red. Z. Resicha i W. Siedleckiego, t. I, s. 221. Niejasne stanowisko w tej kwestii zajmuje natomiast H. Ciepla, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 408, która twierdzi, że norma art. 106 k.p.c. odnosi się zarówno do przypadków, w których prokurator wszczął postępowanie (art. 7 k.p.c.), jak i przypadków jego przystąpienia do toczącego się już postępowania (art. 60 k.p.c.), po czym dalej, powołując się na wyr. SN z 10.10.2003 r., II CK 116/02, Lex 148626 zaznacza, że artykuł 106 k.p.c. nie ma – zgodnie z jego treścią – zastosowania w razie wytoczenia powództwa przez prokuratora na podstawie art. 7 i 57 k.p.c.

¹⁰⁷ P. Grzegorzcyk, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 308.

¹⁰⁸ H. Ciepla, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 408.

¹⁰⁹ M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 233.

Nie wchodząc w szczegółową analizę przedstawionych wyżej stanowisk, właściwy wydaje się pogląd dopuszczający stosowanie art. 106 k.p.c. zarówno do prokuratora, jak i organizacji pozarządowej, wszczynających postępowanie w sprawie na rzecz oznaczonej osoby. Mało przekonujący wydaje się argument wywodzony z rozróżnienia w treści art. 7 k.p.c. pomiędzy wszczęciem i wzięciem udziału w toczącym się postępowaniu przez prokuratora oraz brzmienia art. 106 k.p.c., który przewiduje niedopuszczalność zasądzenia zwrotu kosztów procesu na rzecz Skarbu Państwa i od Skarbu Państwa, jeżeli prokurator brał udział w sprawie. Taka argumentacja prowadzi do wniosku, że prokurator we wszczętej przez siebie sprawie nie bierze udziału, z czym trudno się zgodzić. Bierze on bowiem udział zarówno w tej sprawie, którą wszczął, jak i w tej, do której wstąpił. Przepis art. 106 k.p.c. stanowi zaś o udziale w sprawie, a nie o udziale w toczącym się już postępowaniu, jak art. 7 k.p.c., czy o wstąpieniu do postępowania, jak art. 60 k.p.c. Nietrudno zauważyć, że jeśli ustawodawca ma na względzie wyłącznie wstąpienie do toczącej się sprawy (postępowania), wyraźnie to zaznacza, jak uczynił w art. 7 czy 60 k.p.c. Tego zastrzeżenia nie poczynił natomiast w art. 106 k.p.c., co zdaje się przemawiać, że przepis ten będzie miał zastosowanie zarówno do prokuratora, jak i organizacji pozarządowej, wszczynających postępowanie na rzecz oznaczonej osoby.

Pewne odmienności w zakresie kosztów postępowania w sprawie wszczętej przez organizację pozarządową na rzecz osoby fizycznej zachodzą w razie wstąpienia tej osoby do postępowania. Zgodnie bowiem z art. 17 u.k.s.c. w zw. z art. 62 § 1 k.p.c. od tej osoby pobiera się opłatę należną od pozwu (wniosku) wszczynającego postępowanie, chyba że jest ona zwolniona od kosztów sądowych z mocy ustawy. W związku z tym przewodniczący wzywa tę osobę do uiszczenia należnej opłaty w terminie tygodniowym (art. 130 § 1 k.p.c.)¹¹⁰. Nieuiszczenie opłaty na wezwanie przewodniczącego nie powoduje jednak zwrotu pisma o wstąpieniu do toczącego się postępowania czy innej czynności procesowej, której dokonanie stanowi jednocześnie wstąpienie do sprawy. Nieuiszczenie należnej opłaty przez osobę wstępującą do postępowania wszczętego przez organizację nie uzasadnia także niedopuszczenia tej osoby do udziału w sprawie, a gdy wstąpie-

¹¹⁰ M. Sychowicz, [w:] *Komentarz* pod red. K. Piaseckiego, t. I, s. 234. Odmiennie P. Telenga, [w:] *Komentarz* pod red. A. Jakubeckiego, s. 89, którego zdaniem art. 17 u.k.s.c. jako nakładającego na stronę opłatę o charakterze publicznym, nie należy w drodze analogii (brak odesłania ustawowego w tym zakresie) stosować do przystąpienia do procesu osoby, na której rzecz powództwo wytoczył podmiot, do którego w procesie znajdują odpowiednie zastosowanie przepisy o prokuratorze, np. art. 62 § 1 k.p.c. Stanowisko to trudno uznać za zasadne, a już w szczególności do organizacji pozarządowych, gdyż wskazany przez autora art. 62 § 1 k.p.c. nakazuje stosować do udziału organizacji pozarządowych wytaczających powództwa na rzecz osób fizycznych odpowiednio przepisy o prokuratorze, w związku z czym nie ma potrzeby w tym zakresie sięgać do analogii. Co więcej, wbrew twierdzeniom autora, takie odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów o prokuratorze do organizacji pozarządowych istnieje i jest zawarte w powołanym przez niego przepisie, tj. w art. 62 § 1 k.p.c.

nie nastąpiło przez wniesienie środka zaskarżenia, jego odrzucenia. W takich przypadkach obowiązek uiszczenia opłaty przez osobę wstępującą należy potraktować jako „z innych przyczyn” w rozumieniu art. 130³ § 2 k.p.c. W związku z tym, w razie bezskutecznego upływu terminu do uiszczenia opłaty, sąd prowadzi sprawę bez wstrzymywania postępowania, a o obowiązku uiszczenia opłaty orzeka w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji, stosując odpowiednio zasady przy zwrocie kosztów procesu (art. 130³ § 2 zd. drugie k.p.c.).

Natomiast w odniesieniu do kosztów procesu spowodowanych przez osobę, która wstąpiła do toczącego się postępowania w tym postępowaniu, zastosowanie mają zasady ogólne¹¹¹. Oznacza to, że o poniesieniu tych kosztów sąd orzeknie pomiędzy osobą, która wstąpiła do toczącego się postępowania obok organizacji pozarządowej oraz stroną przeciwną (pozwana) według zasad obowiązujących przy zwrocie tych kosztów (art. 98 i nast. k.p.c.). Również w tym przypadku koszty procesu nie mogą być zasądzone od organizacji ani na rzecz organizacji (art. 106 u.k.s.c. w zw. z art. 62 § 1 k.p.c.). Należy jednak zaznaczyć, że w razie oddalenia powództwa w całości lub części obowiązkiem zwrotu kosztów procesu stronie pozwanej sąd może obciążyć osobę, która wstąpiła do toczącego się postępowania nawet, gdy jest zwolniona od kosztów sądowych z mocy prawa albo z mocy postanowienia sądu. Zwolnienie od kosztów sądowych nie zwalnia bowiem strony od obowiązku zwrotu kosztów procesu przeciwnikowi (art. 108 u.k.s.c.). Jak już była mowa, nie dotyczy to oczywiście organizacji pozarządowej.

3. Przystąpienie organizacji pozarządowej do postępowania

Na wstępie należy zaznaczyć, że ustawą z dnia 16.9.2011 r. w przepisach kodeksu postępowania cywilnego regulujących wzięcie udziału (uczestniczenie) przez organizacje pozarządowe w toczącym się postępowaniu (art. 61, art. 62) słowo „wstąpienie” zostało zastąpione słowem „przystąpienie”. Wiąże się to ze zmianą pozycji procesowej organizacji, która przystąpiła do strony w toczącym się postępowaniu. Przed wspomnianą zmianą do uczestnictwa organizacji społecznych w toczącym się postępowaniu należało bowiem stosować odpowiednio przepisy o prokuratorze (art. 62 k.p.c.), co sugerowało wprowadzić ograniczoną, lecz w pewnym stopniu samodzielną pozycję procesową organizacji wstępującej¹¹². Stąd też posługiwanie się wówczas terminem „wstąpienie” można było uznać za w pełni uzasadnione. Skoro zaś ustawą z 16.9.2011 r. przewidziano w art. 62 § 2 k.p.c., że do organizacji pozarządowych przystępujących do strony w toczącym się postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, a inter-

¹¹¹ Post. SN z 23.10.1973 r., II CZ 173/73, Lex 7324; post. SN z 11.2.1977 r., I CZ 8/77, Lex 7912.

¹¹² M. Jędrzejewska, [w:] Komentarz, pod red. T. Erecińskiego, t. I, Warszawa 2006 s. 194; K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 270.

wenient uboczny według art. 76 k.p.c. „przystępuje” do jednej ze stron, posłużyć się przez ustawodawcę w znowelizowanych art. 61 § 2 i art. 62 k.p.c. zwrotem „przystępuje” zamiast „wstępuje” jest zmianą nie tylko terminologiczną, lecz merytoryczną¹¹³.

Katalog spraw, w których organizacje pozarządowe mogą przystąpić do toczącego się postępowania zasadniczo pokrywa się z katalogiem spraw, w których mogą wszcząć postępowanie (wytoczyć powództwo) na rzecz osób fizycznych. Wyjątkiem od tej zasady jest postępowanie o ubezwłasnowolnienie, do którego organizacja pozarządowa może „wstąpić”, lecz nie może wszcząć (art. 546 § 3 k.p.c.).

Pozycje procesową organizacji pozarządowych przystępujących do toczącego się postępowania w aktualnie obowiązującym stanie prawnym ustawodawca przesądził w art. 62 § 2 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, jak już zostało zaznaczone, do przystąpienia organizacji do strony w toczącym się postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy o interwencji ubocznej, do której nie mają odpowiedniego zastosowania przepisy o współuczestnictwie, czyli przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej. Odesłanie zawarte w art. 62 § 2 k.p.c. wbrew literalnemu brzmieniu tego przepisu nie ogranicza się jednak do samego przystąpienia organizacji pozarządowej do strony w toczącym się postępowaniu, lecz nakazuje według przepisów o interwencji ubocznej niesamoistnej oceniać także sytuację procesową organizacji w postępowaniu, do którego przystąpiła¹¹⁴. Będą miały one zastosowanie jednak o tyle, o ile nie będą pozostawać w sprzeczności z zadaniami organizacji przystępującej do postępowania, wynikającymi z unormowań szczególnych.

Istotne znaczenie dla oceny sytuacji procesowej organizacji przystępującej do toczącego się postępowania ma okoliczność, że chociaż działa tak, jak interwient uboczny, czyli w imieniu własnym jako pomocnik osoby fizycznej, do której przystąpiła, nie ma jednak żadnego własnego interesu w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść tej osoby. Dlatego też nie będą miały zastoso-

¹¹³ Wyjątkiem w tym zakresie jest przepis art. 546 § 3 k.p.c., w którym ustawodawca pozostawił słowo „wstąpić”. Trudno jednak przesądzić, czy doszło do tego przez przeoczenie, czy było zamierzone dla podkreślenia samodzielnej, niezależnej pozycji procesowej organizacji pozarządowej w tym postępowaniu, aczkolwiek z treści tego przepisu wynika, że celem działania organizacji w tym postępowaniu jest ochrona praw osób niepełnosprawnych i udzielanie pomocy takim osobom w toku postępowania o ubezwłasnowolnienie. Z drugiej jednak strony nie oznacza to, aby czynności organizacji pozarządowej zmierzające do ochrony praw osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie mogły pozostawać w sprzeczności z czynnościami tej osoby. Okoliczność ta zdaje się przemawiać za tym, że chociaż organizacja pozarządowa ma obowiązek działania na rzecz osoby, której wniosek o ubezwłasnowolnienie dotyczy, zachowuje jednak pozycję autonomiczną i nie przystępuje „po stronie” tej osoby, lecz „wstępuje” do toczącego się postępowania. Tym samym pozostawienie w art. 546 § 3 k.p.c. słowa „wstępuje” można uznać za uzasadnione.

¹¹⁴ P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 310.

wania do jej udziału wszystkie przepisy o interwencji ubocznej niesamoistnej. Ponad wszelką wątpliwość zastosowania nie będą miały uregulowania art. 82 k.p.c. odnośnie podnoszenia przez organizację zarzutu, że sprawa została rozstrzygnięta błędnie albo że strona prowadziła proces wadliwie, w art. 83 k.p.c. odnośnie możliwości wstąpienia interwenienta ubocznego za zgodą stron w miejsce strony, do której przystąpił oraz o przypozwaniu (art. 84 k.p.c.), na skutek czego przypozwany może wstąpić do toczącego się postępowania w charakterze interwenienta ubocznego. Wątpliwości natomiast istnieją co do stosowania art. 78 k.p.c. w kwestii dopuszczalności zgłoszenia przez strony opozycji co do przystąpienia organizacji do jednej z nich, o czym dalej.

Skoro do przystąpienia organizacji pozarządowej do jednej ze stron w toczącym się postępowaniu stosuje się odpowiednio przepisy i interwencji ubocznej, należy przyjąć, że może to uczynić w każdym stanie sprawy aż do zamknięcia rozprawy w drugiej instancji (art. 76 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c.). Swoje przystąpienie do sprawy musi jednak zgłosić na piśmie, które może być połączone z dokonaniem innej czynności procesowej, np. złożeniem wniosku dowodowego, o sporządzenie uzasadnienia orzeczenia i jego doręczenie wraz z uzasadnieniem, z wniesieniem środka zaskarżenia (art. 77 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c.)¹¹⁵.

Organizacja pozarządowa, przystępując do postępowania, nie musi jednak wskazać interesu prawnego, jaki ma we wstąpieniu (art. 77 § 1 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c.). W piśmie zawierającym oświadczenie o przystąpieniu musi natomiast wskazać osobę, do której zamierza przystąpić, dołączyć do niego pisemną zgodę tej osoby na wstąpienie oraz dokument stwierdzający umocowania do działania jej organu (art. 68 k.p.c.). Przystąpienie może nastąpić po stronie powoda albo pozwanego, w zależności od tego, po której stronie występuje osoba fizyczna, której praw może bronić organizacja, może np. przystąpić do strony pozwanej o obniżenie alimentów, do pracownika pozwanego o odszkodowanie, itp.¹¹⁶. Jest więc oczywiste, że osoba fizyczna, do której przystąpiła organizacja nie może zgłosić opozycji przeciwko jej wstąpieniu. Opozycji nie może zgłosić także strona przeciwna, powołując się na brak interesu prawnego organizacji w przystąpieniu albo na brak potrzeby ochrony praw strony, do której przystąpiła¹¹⁷. Decyzja co do przystąpienia do strony w toczącym się postępowaniu należy bowiem do samej organizacji (art. 8 k.p.c.) i nie podlega kontroli sądu pod kątem istnienia interesu prawnego we wstąpieniu. Kontroli sądu podlega natomiast kwestia, czy jest to or-

¹¹⁵ Por. M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232; M. Sorysz, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 245; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 310.

¹¹⁶ T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 240; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232.

¹¹⁷ P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 310; P. Telenga, [w:] *Komentarz pod red. A. Jakubeckiego*, s. 95. Odmienne, bez uzasadnienia M. Sorysz, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 246.

organizacja uprawniona do wzięcia udziału w danej sprawie – przedmiot sprawy należy do zadań statutowych organizacji, czy do oświadczenia o wstąpieniu dołączona jest pisemna zgoda strony na wstąpienie oraz wykazane zostało umocowanie organu organizacji do działania. Jeżeli wynik tej kontroli będzie pozytywny, sąd nie wydaje postanowienia o dopuszczeniu organizacji do udziału w postępowaniu¹¹⁸. Wyda natomiast postanowienie o oddaleniu zarzutów w tym przedmiocie, jeżeli zostały zgłoszone przez jedną ze stron i okazały się bezzasadne. Postanowienie tej treści w swej istocie jest postanowieniem o dopuszczeniu organizacji do udziału w sprawie.

Różne są natomiast konsekwencje stwierdzenia przez sąd braków w zakresie warunków, jakie powinna spełniać organizacja przystępująca do toczącego się postępowania. Zatem w razie stwierdzenia braku uprawnień po stronie organizacji zgłaszającej swój udział w postępowaniu, sąd powinien wydać postanowienie o niedopuszczeniu jej do udziału w sprawie¹¹⁹. Wydaje się, że tej treści postanowienie sąd powinien wydać również w przypadku, gdy do pisma procesowego zawierającego oświadczenie o przystąpieniu, nie zostanie dołączona zgoda strony na przystąpienie, z tym że dopiero po bezskutecznym upływie tygodniowego terminu wyznaczonego do jego usunięcia. Jak bowiem zostało wykazane, brak ten nie jest brakiem formalnym pisma (o przystąpieniu), uzasadniającym jego zwrot, lecz dotyczy legitymacji procesowej. Brak legitymacji procesowej w tym przypadku należy zaś traktować na równi (analogicznie) z brakiem interesu prawnego interwenienta we wstąpieniu do sprawy, którego skutkiem jest niedopuszczenie interwenienta do udziału w sprawie, a nie zwrot interwencji (pisma procesowego zawierającego interwencję).

Na postanowienie sądu o niedopuszczeniu organizacji do udziału w sprawie, jak i o oddaleniu zarzutów przeciwko wstąpieniu przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c.). Jeżeli w literaturze postępowania cywilnego panuje zasadniczo zgodność poglądów co do zaskarżalności zażaleniem wspomnianych wyżej postanowień, rozbieżności dotyczą uzasadnienia tego stanowiska, chociaż niekiedy stanowisko to przyjmowane jest także bez uzasadnienia ze wskazaniem jedynie podstawy prawnej zaskarżenia, tj. art. 394 § 1 pkt 3 k.p.c.¹²⁰

Bardziej złożona jest sytuacja w przypadku niezłożenia przez organ organizacji dokumentu stwierdzającego umocowanie do działania. Wyłania się pytanie,

¹¹⁸ A. Oklejak, *Organizacje społeczne...*, s. 190; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232. Odmienne T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w procesie cywilnym*, NP. 1965, nr 6, s. 635.

¹¹⁹ M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 310

¹²⁰ Zob. m.in. J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego*, t. I, s. 140; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 232; P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 311. Z odmiennym uzasadnieniem F. Zedler, *Recenzja książki T. Misiuk...*, s. 299; T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 200-201; A. Oklejak, *Organizacje społeczne...*, ZNUJ 1971, z. 51, s. 190.

czy w takim przypadku mamy do czynienia, jeżeli nie z brakiem formalnym, to przynajmniej z brakiem, który należy traktować analogicznie jak brak formalny. W literaturze postępowania cywilnego w tym przedmiocie wykształciły się zaś dwa stanowiska. Zwolennicy jednego z nich przyjmują, że w takim przypadku sąd, a nie przewodniczący powinien postąpić stosownie do art. 70 i 71 k.p.c., a nie art. 130 k.p.c., gdyż wśród przepisów kodeksu postępowania cywilnego regulujących warunki formalne pism procesowych nie wymieniono przedstawienia dokumentu stwierdzającego umocowanie do działania organu osoby prawnej, o którym mowa w art. 68 k.p.c.¹²¹ Według drugiego, jak się wydaje obecnie dominującego, brak dokumentu wykazującego umocowanie do działania organu osoby prawnej, podobnie jak brak umocowania pełnomocnika procesowego (art. 89 k.p.c.) wnoszącego w imieniu strony pierwsze pismo procesowe podlega uzupełnieniu w trybie określonym w art. 130 k.p.c., a w razie nieusunięcia tego braku w wyznaczonym terminie (tygodniowym) powoduje zwrot pisma przez przewodniczącego zarządzeniem¹²².

Mając na uwadze argumentację przytoczoną na uzasadnienie każdego ze wskazanych poglądów, właściwy wydaje się drugi, także z tej przyczyny, że brak jest wystarczających podstaw, aby różnie oceniać brak dokumentu pełnomocnictwa i umocowania do działania jako organu osoby prawnej. Dodatkowego argumentu za jego trafnością dostarcza przepis art. 379 pkt 2 k.p.c., który jednakowo traktuje skutki braku należytego umocowania (brak dokumentu stwierdzającego umocowanie – przyp. J.J.) i braku pełnomocnictwa jako przyczyn nieważności postępowania¹²³. Dlatego też należy przyjąć, że w razie niedołączenia przez organizację pozarządową do pisma procesowego zawierającego oświadczenie o przystąpieniu do strony w toczącym się postępowaniu dokumentu wykazującego na umocowanie do działania jej organu, przewodniczący powinien wezwać do uzupełnienia tego braku w trybie art. 130 k.p.c. w terminie tygodniowym pod rygorem zwrotu pisma, a po bezskutecznym upływie terminu – pismo zwrócić mocą zarządzenia.

Organizacja pozarządowa, która wstąpiła do toczącego się postępowania, jest uprawniona do dokonywania wszystkich czynności dopuszczalnych według stanu sprawy. Może zatem zgłaszać wnioski dowodowe, środki zaskarżenia, w tym skargę o wznowienie postępowania¹²⁴, skargę o stwierdzenie niezgodno-

¹²¹ Zob. m.in. W. Berutowicz, *Znaczenie sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 81; M. Lisiewski, [w:] *Komentarz pod red. Z. Resicha i W. Siedleckiego*, t. I, s. 160; M. Jędrzejewska, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 207.

¹²² J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego*, Warszawa 1989, t. I, s. 157; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 267; H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012, s. 150; P. Telenga, [w:] *Komentarz pod red. A. Jakubeckiego*, s. 104 i jak się wydaje R. Flejszar, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 284.

¹²³ J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego*, t. I, s. 157; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 267.

¹²⁴ K. Weitz, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. II, s. 452.

ści z prawem prawomocnego orzeczenia¹²⁵ i dokonywać innych czynności procesowych, jeżeli są oczywiście aktualne na etapie postępowania, na jakim znajduje się postępowanie po przystąpieniu organizacji. Terminy do dokonania czynności procesowych przez organizację bieżą zasadniczo niezależnie od terminów dla strony, do której przystąpiła, chyba że swoje wstąpienie połączyła z dokonaniem innej czynności procesowej, a ściślej – przystąpiła do postępowania na skutek dokonania czynności – wówczas czynności tej musi dokonać w terminie przewidzianym dla strony, do której przystępuje¹²⁶. Organizacji pozarządowej, która przystąpiła do sprawy, zgodnie z art. 80 w zw. z art. 62 § 2 k.p.c. należy od chwili wstąpienia doręczać, tak jak stronie, zawiadomienia o terminach i posiedzeniach sądowych oraz wydane w sprawie orzeczenia¹²⁷. Niezawiadomienie o terminach posiedzeń, stanowi uchybienie procesowe, które nie pozbawia organizacji możliwości obrony swoich praw, gdyż działa w toczącym się postępowaniu nie dla ochrony własnych praw (własnego interesu), lecz praw (interesu) osoby materialnie uprawnionej, do której przystąpiła. Stąd też niezawiadomienie organizacji pozarządowej o terminach posiedzeń nie pociąga za sobą nieważności postępowania, a stanowi jedynie inne uchybienie procesowe, które może być podstawą środka zaskarżenia, jednakże o tyle, o ile mogło mieć wpływ na wynik sprawy¹²⁸, co – jak się wydaje – może mieć miejsce w wypadkach wyjątkowych i musi być wykazane przez skarżącego we wniesionym środku zaskarżenia.

Czynności procesowe dokonane przez organizację pozarządową są w zasadzie skuteczne wobec strony, do której organizacja przystąpiła i na rzecz której działa. Nie mogą jednak pozostawać w sprzeczności z czynnościami i oświadczeniami strony, do której przystąpiła (art. 79 zd. pierwsze w zw. z art. 62 § 2 k.p.c.). Stąd też można określić, że czynności te mają charakter względny i warunkowy w tym znaczeniu, że ich skuteczność jest ostatecznie uzależniona bądź od czynności, bądź od woli strony, do której organizacja przystąpiła. Jeżeli zatem czynność organizacji będzie sprzeczna z czynnością strony, o której mowa, sąd powinien uznać czynność organizacji za bezskuteczną, nawet jeżeli strona ta tej czynności się nie sprzeciwiła¹²⁹. Sprzeciw może być zaś wyrażony przez odwołanie czyn-

¹²⁵ Por. J. Gudowski, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. II, s. 544.

¹²⁶ Por. post. SN z 5.8.2005 r., II PZ 22/05, OSNP 2006, nr 11-12, poz. 185; post. SN z 29.11.2007 r., III CZ 5/107, niepubl.

¹²⁷ Post. SN z 26.6.1974 r., II CZ 144/74, Lex 7535.

¹²⁸ Por. wyr. SN z 30.1.1967 r., II PR 284/66, OSNC 1967, nr 9, poz. 159.

¹²⁹ Odmienne stanowisko zdaje się zajmować w odniesieniu do interwenienta ubocznego SN, który w wyr. z 9.2.1982 r., II CR 317/81, OSPiKA 1983, nr 2 poz. 24 stwierdził, że jeżeli interwenient uboczny dokonana czynności procesowej sprzecznej z wolą strony, wyrażoną w jej uprzedniej czynności (oświadczeniu) - strona, jeżeli chce utrzymać swa poprzednią odmienną czynność, powinna to ujawnić przez wyraźne sprzeciwienie się tej czynności interwenienta. Stanowisko to spotkało się jednak z krytyką. Por. m.in. M. Jędrzejewska, Głosa zamieszczona tamże; J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego, K. Piaseckiego, t. I., s. 187.

ności organizacji lub przez cofnięcie wniesionego przez nią środka zaskarżenia¹³⁰. Nie oznacza jednak sprzeczności z czynnością strony, ani jej sprzeciwu względem czynności organizacji bierność strony, czyli niedokonanie czynności danego rodzaju, np. niewniesienie środka zaskarżenia¹³¹.

Ponieważ czynności organizacji pozarządowej nie mogą pozostawać w sprzeczności z czynnościami strony, do której przystąpiła, organizacja nie może w żaden sposób zniweczyć czynności strony, a w szczególności nie może odwołać czynności dokonanej przez stronę, np. cofnąć wniesionego środka zaskarżenia albo skutecznie wyrazić sprzeciwu wobec takiej czynności. Nie może także skutecznie podtrzymać czynności cofniętej przez stronę.

Organizacja pozarządowa, która przystąpiła do strony, wstąpiła do toczącego się postępowania, może także w każdym czasie z postępowania tego wystąpić. Może to być spowodowane różnymi przyczynami, np. jeżeli nabierze przekonania, że popierane przez nią żądanie nie jest nieuzasadnione. Czynność ta nie wymaga jednak uzasadnienia, nie podlega kontroli sądu, jak również dla swej skuteczności nie wymaga zgody strony, do której organizacja przystąpiła¹³².

4. Przedstawienie sądowi poglądu istotnego dla sprawy

Inną formą udziału organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym niż wszczęcie lub przystąpienie do tego postępowania jest przedstawienie sądowi istotnego dla sprawy poglądu, wyrażonego w uchwale lub oświadczeniu ich należycie unormowanych organów. Zasadnicza różnica polega na tym, że organizacja przedstawiająca sądowi pogląd istotny dla sprawy, odmiennie niż wszczynająca albo przystępująca do postępowania, nie jest uczestnikiem tego postępowania. Stąd też forma ta określana jest niekiedy jako pośrednia¹³³, udział sensu largo¹³⁴ albo jako trzecia forma udziału organizacji w postępowaniu cywilnym¹³⁵. Odmienna jest także sytuacja procesowa takiej organizacji. Organizacja, przedstawiając sądowi pogląd, przede wszystkim nie przystępuje do żadnej ze stron i tym samym nie jest związana z żadną z nich. Dlatego też przedstawiony pogląd powinien być obiektywny, a nie składany na korzyść jednej ze stron poszukującej ochrony prawnej, chociaż nie można wykluczyć i takiej możliwości¹³⁶. Można więc zaryzykować tezę, że pozycja procesowa organizacji pozarządowej

¹³⁰ Por. post. SN z 10.11.1982 r., II CZ 121/82, OSNC 1983, nr 9, poz. 131, post. SN z 19.12.2007 r., V CSK 346/07, Lex 37140.1.

¹³¹ Por. wyr. SN z 7.9.1964 r., II CR 214/64, OSNC 1965, nr 10, poz. 165; wyr. SN z 7.8.1967 r., I CR 86/67, PUG 1968, nr 5, s. 168.

¹³² P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 311. M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 232.

¹³³ Por. wyr. SN z 11.12.1980 r., I PR 62/80, Lex 8288.

¹³⁴ K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 263 i nast.

¹³⁵ M. Sorysz, [w:] Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, t. I, s. 246.

¹³⁶ T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 25.

w tym przypadku wykazuje podobieństwo do pozycji procesowej prokuratora wstępującego do toczącego się postępowania (art. 60 § 1 k.p.c.), zaś sam pogląd, jak twierdzi Z. Resich, można „rozpatrywać w tej samej płaszczyźnie co stanowisko zajęte w sprawie przez prokuratora”¹³⁷.

Przechodząc do przybliżenia problematyki związanej z przedstawieniem przez organizację pozarządową sądowi poglądu istotnego dla sprawy wyrażonego w uchwale lub oświadczeniu ich należycie umocowanych organów, należy stwierdzić, że chodzi o przypadki, gdy przedstawienie poglądu następuje w sprawie, w której nie bierze udziału w charakterze uczestnika, czyli ani nie wytoczyła powództwa, ani nie przystąpiła do strony w toczącym się postępowaniu. Organizacje biorące udział w postępowaniu mogą bowiem przedstawić sądowi swój pogląd w ramach uczestnictwa w sprawie, jak każdy uczestnik¹³⁸. Oznacza to, że organizacja przedstawiająca sądowi pogląd istotny dla sprawy nie staje się jej uczestnikiem, a zatem nie nabywa uprawnień procesowych oraz nie spoczywają na niej ciężary procesowe właściwe dla uczestników. W sprawie, w której przedstawiła swój pogląd, nie może dokonywać żadnych czynności procesowych, w szczególności wnosić środków zaskarżenia, sąd nie zawiadamia jej o terminach posiedzeń, nie doręcza odpisów pism procesowych, jak również nie może być obowiązana przez sąd do dokonania takich czynności.

Z treści art. 63 k.p.c. wynika, że pogląd istotny dla sprawy mogą jednak przedstawić sądowi organizacje pozarządowe, które spełniają ogólne warunki do uczestniczenia w postępowaniu cywilnym (art. 8 k.p.c.). Wskazuje na to użyte w tym przepisie sformułowanie „organizacje wymienione w artykułach poprzedzających”¹³⁹, czyli przewidujących możliwość wytoczenia powództwa (art. 61 k.p.c.) lub przystąpienia do strony w toczącym się postępowaniu (art. 62 k.p.c.). Z brzmienia art. 63 w powiązaniu z art. 8 k.p.c. wynika również, że organizacje pozarządowe mogą przedstawić sądowi pogląd tylko w tych sprawach, w których mogą występować w charakterze uczestnika¹⁴⁰, lecz w nich nie biorą udziału z różnych przyczyn, a nie w każdej sprawie, jak niekiedy się przyjmuje w doktrynie¹⁴¹. Jak bowiem stanowi art. 8 k.p.c., organizacje pozarządowe mogą wszcząć oraz wziąć udział w toczącym się postępowaniu dla ochrony praw obywateli w wypadkach wskazanych w ustawie. Przepisy ustawy wskazują zaś nie tylko or-

¹³⁷ Z. Resich, [w:] Komentarz pod red. Z. Resicha i W. Siedleckiego, t. I, s. 153.

¹³⁸ M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 235.

¹³⁹ Dla uniknięcia nieporozumień zaznaczmy, że chodzi tu nie tylko o przepisy art. 61 i 62 k.p.c., lecz także inne, które przewidują udział organizacji pozarządowych w sprawach cywilnych. m.in. art. 462, art. 546 § 3 czy art. 600 k.p.c.

¹⁴⁰ Tak m.in. T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 232-233; A. Oklejak, *Udział organizacji...*, s. 192; P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 312; M. Sorysz, [w:] Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej, t. I, s. 246; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 235.

¹⁴¹ J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 143; K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 265.

organizacje, które mogą wszcząć albo przystąpić do toczącego się postępowania, lecz także – a w zasadzie przede wszystkim sprawy, w których mogą podejmować działania dla ochrony praw obywateli. Wobec zmiany wprowadzonej w kodeksie postępowania cywilnego ustawą z 16.9.2011 r. polegającej na uzależnieniu legitymacji procesowej organizacji pozarządowej do wszczęcia albo przystąpienia do strony w toczącym się postępowaniu od zgody osoby fizycznej, na rzecz której organizacja zamierza działać, traci na znaczeniu także drugi argument zwolenników tego stanowiska, a mianowicie o zbędności przedstawiania przez organizację poglądu w tych sprawach. Zdaniem zwolenników tego kierunku zapatrywać, jeżeli organizacja będzie zainteresowana sprawą tego rodzaju, może przystąpić do toczącego się postępowania i przedstawić pogląd już jako uczestnik. Dlatego też zawężenie instytucji przedstawienia poglądu tylko do spraw, w których organizacje pozarządowe mogą wytaczać powództwa na rzecz obywateli i przystępować do strony w toczącym się postępowaniu, mijałoby się z jej celem i założeniami. Cele te, jak i założenia, jak twierdzą zwolennicy tego poglądu, mogą być zatem spełnione także w innych postępowaniach¹⁴².

Mało przekonujący jest także dalszy argument zwolenników przedstawienia sądowi istotnego poglądu w innych sprawach, niż te, które mogą wszcząć i do których mogą przystąpić, a mianowicie o obiektywnym charakterze stanowiska organizacji, które mogłoby się okazać niekorzystne dla osób, dla ochrony praw, których organizacja może podejmować czynności według obowiązujących przepisów. Okoliczność, że organizacja pozarządowa będąca uczestnikiem postępowania może działać tylko na rzecz ochrony praw osób fizycznych wskazanych w szczególnym przepisie ustawy ma bowiem takie znaczenie, że w postępowaniu tym nie może przedstawić poglądu w trybie art. 63 k.p.c. Wynika to w sposób oczywisty z treści tego przepisu, który – jak już była mowa – stanowi o przedstawieniu poglądu przez organizacje nie uczestniczące w sprawie¹⁴³.

Organizacja pozarządowa może przedstawić pogląd w sprawie z własnej inicjatywy, jak również z inicjatywy sądu¹⁴⁴. Przepis art. 63 k.p.c. nie daje bowiem podstaw do interpretacji odmiennej, spotykanej niekiedy w literaturze postępowania cywilnego ograniczającej możliwość przedstawienia przez organizacje poglądu wyłącznie z inicjatywy sądu¹⁴⁵ bądź z inicjatywy samej organizacji¹⁴⁶. Odnosząc się do pierwszego z nich, należy zauważyć, że na skutek nowelizacji art.

¹⁴² J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 143.

¹⁴³ M. Jędrzejewska, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, Warszawa 2006 s. 194; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 235.

¹⁴⁴ T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 237; J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 144; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 235; P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 313.

¹⁴⁵ Z. Resich, [w:] Komentarz pod red. Z. Resicha i W. Siedleckiego..., t. I, s. 152; P. Telenga, [w:] Komentarz pod red. A. Jakubeckiego, s. 96.

¹⁴⁶ M. Piekarski, *Przedstawienie przez organizację społeczną ludu pracującego sądowi w postępowaniu cywilnym poglądu istotnego dla sprawy*, PiP 1967, nr 4-5, s. 755.

63 k.p.c. dokonanej ustawą z 18.4.1975 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego¹⁴⁷ stracił aktualność zasadniczy argument mający przemawiać za jego trafnością, tj. zawarte uprzednio w tym przepisie sformułowanie „mogą być dopuszczone do udziału w postępowaniu celem przedstawienia sądowi istotnego dla sprawy poglądu”¹⁴⁸. Usunięcie tego sformułowania z art. 63 k.p.c. zdaje się przesądzać w sposób jednoznaczny, że przedstawienie poglądu przez organizację nie wymaga jej dopuszczenia przez sąd do udziału w sprawie tylko w tym celu. Natomiast przeciwko drugiemu z poglądów przemawia okoliczność, że organizacje pozarządowe mogące przedstawić sądowi istotny dla sprawy pogląd, w znacznej części przypadków nie będą posiadały informacji o takim postępowaniu. Tymczasem sąd, mając na uwadze działalność statutową danej organizacji, może być zainteresowany poznaniem jej poglądu w rozpoznawanej sprawie. W takim przypadku jedynym sposobem uzyskania stanowiska będzie zwrócenie się do wybranej organizacji w tym celu. Zwrócenie się przez sąd do organizacji pozarządowej o przedstawienie poglądu nie powoduje jednak powstania obowiązku przedstawienia takiego poglądu, zagrożonego jakąkolwiek sankcją¹⁴⁹. Powaga sądu i wymiaru sprawiedliwości wymaga jednak, aby stanowisko takie zostało przedstawione, zwłaszcza że – jak zostało zaznaczone wcześniej – organizacja w tym przypadku nie przystępuje do żadnej ze stron, w szczególności do tej, na rzecz której może wszcząć postępowanie lub do której może przystąpić w toczącym się postępowaniu, pogląd zaś powinien mieć charakter obiektywny.

Zdaniem M. Sychowicza¹⁵⁰, w razie zwrócenia się przez sąd do organizacji o przedstawienie poglądu istotnego dla sprawy, ta zaś poglądu nie przedstawi, sąd może powiadomić organ nadrzędny organizacji nad organem zobowiązanym do przedstawienia poglądu lub organ państwowy sprawujący nadzór nad organizacją – gdy takie organy istnieją – o uchyleniu się od wykonania przez organizację jej zadań statutowych. Stanowisko to wydaje się jednak zbyt daleko idące, chociażby z tej przyczyny, że występowanie organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli, czy to w charakterze uczestnika, czy też przez przedstawienie poglądu istotnego dla sprawy przewidziane w statucie należy do jej uprawnień, a więc pozostawione jest do uznania samej organizacji, a nie obowiązków zagrożonych sankcją.

Przedstawienie przez organizację pozarządową sądowi poglądu istotnego dla sprawy z inicjatywy samej organizacji nie wymaga uzyskania zgody stron, jak wytoczenie powództwa oraz przystępowanie do strony w już toczącym się postępowaniu. Takiego warunku nie zawiera bowiem przepis art. 63 k.p.c., mimo iż odsyła do przepisów poprzedzających (art. 61 i 62 k.p.c.), które warunek taki przewidują. Odesłanie, o którym mowa, ogranicza się jednak wyłącznie do wskazania organizacji,

¹⁴⁷ Dz.U. nr 20, poz. 86.

¹⁴⁸ Zob. J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 144.

¹⁴⁹ Wyr. SN z 11.12.1980 r., I PR 62/80, Lex 8288.

¹⁵⁰ M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 236.

które mogą wszcząć oraz przystąpić do toczącego się postępowania, nie obejmuje natomiast wymagania uzyskania zgody osoby fizycznej na dokonanie jednej z tych czynności. Z tej też przyczyny strony toczącego się postępowania nie mogą sprzeciwić się zwróceniu się przez sąd do organizacji pozarządowej o przedstawienie poglądu oraz uwzględnieniu poglądu przedstawionego przez organizację z inicjatywy własnej lub sądu, nawet gdy jest on niekorzystny dla tej strony. Nie ma też znaczenia okoliczność, że organizacja przedstawiająca pogląd mogłaby przystąpić do strony w toczącym się postępowaniu dla ochrony jej praw. Strony mogą jedynie kwestionować uprawnienie organizacji do przedstawienia poglądu w danej sprawie, czy to dlatego, że do jej zadań statutowych należy prowadzenie działalności gospodarczej, sprawa nie należy do spraw, w których organizacje pozarządowe mogą wszczynać oraz przystępować do toczącego się postępowania, czy też ze względu na brak związku między przedmiotem sprawy i zakresem zadań statutowych organizacji¹⁵¹. Jeżeli okaże się, że organizacja przedstawiająca pogląd z własnej inicjatywy nie jest uprawniona do dokonania tej czynności, sąd powinien wydać postanowienie o niedopuszczeniu do przedstawienia poglądu, na które zażalenie nie przysługuje¹⁵².

Organizacja pozarządowa może przedstawić pogląd istotny dla sprawy w postępowaniu przed sądami pierwszej i drugiej instancji oraz w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, zarówno gdy ten rozpoznaje środek zaskarżenia (zażalenie, skargę kasacyjną, skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia), jak i wtedy, gdy udziela odpowiedzi na pytanie prawne pochodzące od sądu drugiej instancji i Sądu Najwyższego¹⁵³.

Organizacja pozarządowa powinna przedstawić pogląd na piśmie¹⁵⁴, w formie uchwały lub oświadczeniu jej właściwego organu (art. 63 k.p.c.). Organem takim może być nie tylko organ główny organizacji, lecz także inne organy oraz każdy inny organ upoważniony do działania w imieniu organizacji przez właściwe organy lub na podstawie przepisów prawa, w szczególności postanowień statutu. Wydaje się, że nie ma przeszkód aby sąd zwrócił się do organu organizacji pozarządowej, który przedstawił pogląd o udzielenie dodatkowych wyjaśnień w formie, w jakiej został przedstawiony pogląd albo ustnie, na posiedzeniu¹⁵⁵.

¹⁵¹ P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 313.

¹⁵² J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 144; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 236.

¹⁵³ J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 144; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 235. Odmienne stanowisko co do możliwości przedstawienia poglądu w postępowaniu kasacyjnym zajmuje M. Jędrzejewska, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, Warszawa 2006, s. 195.

¹⁵⁴ Zob. m.in. J. Jodłowski, [w:] Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, t. I, s. 144; M. Jędrzejewska, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, Warszawa 2006 s. 195; M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 236; P. Grzegorzczak, [w:] Komentarz pod red. T. Erecińskiego, t. I, s. 313.

¹⁵⁵ Tak też M. Sychowicz, [w:] Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, t. I, s. 236.

Udzielenie dodatkowych wyjaśnień na posiedzeniu sądu nie nadaje jednak organizacji przymiotu uczestnika.

Przepis art. 63 k.p.c. poza stwierdzeniem, że pogląd organizacji pozarządowej ma być istotny dla sprawy, nie zawiera żadnych wskazań ani co do charakteru tego poglądu, ani kwestii, jakich ma dotyczyć, co jest niewątpliwie przyczyną znacznej rozbieżności stanowisk w tym zakresie. W kwestii charakteru prawnego poglądu można zatem zasadniczo wyróżnić dwa kierunki zapatrywań. Według jednego, pogląd powinien mieć charakter ogólny i odnosić się do kategorii spraw określonego rodzaju. Nie może zatem zawierać oceny stanu faktycznego konkretnej sprawy oraz zawierać wskazania nowych faktów i dowodów w sprawie, nieprzedstawionych przez stronę¹⁵⁶. Według drugiego, skoro pogląd ma być istotny dla sprawy, powinien wyrażać własne zapatrywanie organizacji pozarządowej z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy rozpoznawanej przez sąd. Może zatem mieć wprowadzić charakter ogólny, lecz nie powinien być oderwany od okoliczności faktycznych danej sprawy, przez co nabierałby abstrakcyjnego charakteru. Może ograniczyć się także do elementów stanu faktycznego, na co wskazuje treść art. 227 k.p.c., zgodnie z którym przedmiotem dowodu są fakty mające dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie¹⁵⁷. Można wyróżnić także stanowisko pośrednie, według którego przedmiotem poglądu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy mogą być przede wszystkim fakty oraz pewne oceny wchodzące w skład podstawy faktycznej i prawnej orzeczenia¹⁵⁸.

Mając na uwadze przedstawione wyżej wypowiedzi przedstawicieli doktryny co do charakteru poglądu organizacji, nietrudno zauważyć, że w ścisłym związku z nimi pozostaje także druga kwestia wskazana na wstępie, a mianowicie czego wypowiedzi mogą dotyczyć. Można nawet stwierdzić, że przyjęcie określonego zapatrywania rzutuje na to, jakie zagadnienia mogą być przedmiotem poglądu organizacji, tj. prawne czy faktyczne. Poszukując odpowiedzi na postawione wyżej pytanie co do charakteru i kwestii, które mogą być przedmiotem poglądu organizacji pozarządowej, zasadne wydaje się łączne rozważenie obu tych zagadnień.

Ujmując przedstawione wyżej stanowiska w kontekście art. 63 k.p.c., należy zauważyć, że pogląd przedstawiony przez organizację pozarządową ma być niewątpliwie istotny dla sprawy. Ponieważ funkcją sądu jest rozstrzyganie spraw, powinien on mieć istotne znaczenie dla osiągnięcia tego celu przez sąd. Skoro zaś rozstrzygnięcie sprawy polega na zastosowaniu przez sąd określonej normy prawnej do ustalonego stanu faktycznego, prowadzi to do wniosku, że pogląd organizacji może dotyczyć zarówno kwestii prawnych, jak i faktycznych. Nie można też wykluczyć,

¹⁵⁶ M. Piekarski, *Przedstawienie przez organizacje...*, s. 756.

¹⁵⁷ T. Misiuk, *Zadania organizacji społecznych w sądowym postępowaniu cywilnym*, PiP 1966, nr 9, s. 313, też, *Udział organizacji...*, s. 227-228. Podobnie jak się wydaje P. Telenga, [w:] *Komentarz pod red. A. Jakubeckiego*, s. 96, z tą różnicą, że może dotyczyć tylko „społecznej” oceny stanu faktycznego sprawy.

¹⁵⁸ S. Włodyka, *Strony w procesie cywilnym*, Katowice 1966, s. 27.

że może mieć charakter ogólny i dotyczyć kwestii prawnych odnoszących się do kategorii postępowań, do której należy rozpoznawana sprawa, jak również okoliczności faktycznych – zawierać ich przytoczenie i ocenę¹⁵⁹. Nie zasługują natomiast na uznanie stanowiska skrajne, które zawężają dopuszczalność przedstawienia poglądu bądź do kwestii prawnych, wyłączając wypowiedzanie się w kwestiach faktycznych¹⁶⁰, bądź do kwestii faktycznych istotnych dla danej sprawy, wyłączając tym samym możliwość wypowiedzania się w kwestiach prawnych¹⁶¹.

Przeciwko ograniczeniu przedstawienia poglądu wyłącznie do kwestii prawnych przemawia natomiast treść przepisu art. 63 k.p.c., który wyraźnie stanowi, że ma to być pogląd istotny dla sprawy. Tymczasem elementem każdej sprawy jest stan faktyczny, który podlega ustaleniu i ocenie w toku postępowania. Wypowiedź organizacji może zaś mieć znaczenie do jego wyjaśnienia, uściślenia czy oceny, szczególnie w sprawach wymagających wiadomości specjalnych czy znajomości ustalonych zwyczajów, które znajdują się w zakresie działania lub zainteresowania organizacji przedstawiającej pogląd, a jednocześnie są niezbędne do prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy. Natomiast ograniczenie poglądu wyłącznie do kwestii faktycznych sprawy trudno uznać za zasadne z tej przyczyny, że niekiedy postępowanie sądowe ograniczone jest wyłącznie do ustalenia prawidłowości stosowania prawa, nie obejmuje natomiast ustaleń co do faktów i dowodów. Ma to miejsce w znacznym stopniu w postępowaniu toczącym się przed sądem drugiej instancji, a w pełni – w postępowaniu przed Sądem Najwyższym – na skutek wniesienia skargi kasacyjnej oraz skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 398³ § 3, art. 424⁴ zd. drugie k.p.c.)¹⁶². Stanowiska tego nie podważa główny argument zwolenników zawężenia poglądu tylko do kwestii faktycznych, a mianowicie, że stosowanie i wykładnia prawa w postępowaniu sądowym należą do wyłącznej kognicji sądu orzekającego, skutkiem czego organizacje pozarządowe nie mogą sugerować sądowi sposobu wykładni czy stosowania prawa. Poglądu organizacji nie można bowiem uznać ani za sugerowanie sądowi wykładni, ani sposobu stosowania prawa, ale jedynie jako przedstawienie własnego osądu w sprawie. Wypada przy tym zauważyć, że także zwolennicy stanowiska o niedopuszczalności przedstawiania sądowi poglądu dotyczącego kwestii prawnych¹⁶³ łagodzą swoje stanowisko, zaznaczając, że nie jest to jednak reguła, która musi być rozumiana w sposób „bezwzględnie ścisły”¹⁶⁴. Przyjmują, że stanowisko

¹⁵⁹ S. Włodyka, *Strony w procesie...*, s. 27; T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 229.

¹⁶⁰ Tak jak się wydaje M. Piekarski, *Przedstawienie przez organizacje...*, s. 756.

¹⁶¹ J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 143; M. Sycho-wicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 237 i jak się wydaje K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 264.

¹⁶² P. Grzegorzczak, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, s. 314.

¹⁶³ J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 144; M. Sycho-wicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 237.

¹⁶⁴ M. Sycho-wicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 237. Podobnie J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 144.

organizacji pozarządowej do faktów może bowiem mieć wpływ na wykładnię prawa i jego stosowanie. Powołując się na S. Włodykę¹⁶⁵, uznają że przedmiotem poglądu organizacji pozarządowych mogą być przede wszystkim fakty, ale także pewne oceny wchodzące w skład podstawy tak faktycznej, jak i prawnej orzeczenia¹⁶⁶.

Pogląd wyrażony przez organizację pozarządową w uchwale lub oświadczeniu jej organów, jeżeli dotyczy kwestii faktycznych, nie stanowi jednak materiału dowodowego, jak opinia biegłego¹⁶⁷. Nie stanowi bowiem sposobu ustalenia faktów mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, chociaż może zawierać oświadczenie o dowodzie, który został w sprawie przedstawiony albo powinien być przedstawiony, a dotychczas nie został przedstawiony¹⁶⁸. Przedstawienie poglądu ma charakter materiału opiniodawczego, jak się niekiedy określa – pomocniczego¹⁶⁹, który można porównywać do prywatnej opinii biegłego w postępowaniu cywilnym¹⁷⁰. Pogląd ten nie jest jednak wiążący dla sądu orzekającego w sprawie, w której został przedstawiony, aczkolwiek może pomóc sądowi w wyrobieniu sobie określonego przekonania o okolicznościach sprawy¹⁷¹. Tym niemniej, sąd powinien się do niego – jako do materiału procesowego w najszerszym tego słowa znaczeniu – ustosunkować w uzasadnieniu orzeczenia¹⁷², także wtedy, gdy dotyczy kwestii prawnych. Z uwagi na brak szczególnych przepisów nakładających na sąd orzekający ten obowiązek, jako podstawę prawną należy wskazać przepis art. 328 § 2 k.p.c.¹⁷³.

¹⁶⁵ S. Włodyka, *Strony w procesie...*, s. 27.

¹⁶⁶ J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 144; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 237.

¹⁶⁷ T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 25 i cyt. tam lit.; J. Jodłowski, [w:] *Komentarz pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego*, t. I, s. 142. Nieco odmienne, ale i odosobnione stanowisko zajmuje M. Jędrzejewska, [w:] *Komentarz pod red. T. Erecińskiego*, t. I, Warszawa 2006, s. 195, której zdaniem pogląd organizacji przedstawiony sądowi jest swoistym środkiem dowodowym, który może mieć szczególne znaczenie w sprawach o precedensowym charakterze.

¹⁶⁸ Bliżej na ten temat A. Oklejak, *Udział organizacji...*, s. 192 i nast.; T. Misiuk, *Udział organizacji...*, s. 245 i nast.

¹⁶⁹ M. Sychowicz, [w:] *Komentarz pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego*, t. I, s. 237.

¹⁷⁰ K. Gajda-Roszczyńska, [w:] *Udział organizacji...*, s. 265.

¹⁷¹ M. Sorysz, [w:] *Komentarz pod red. A. Góry-Błaszczkowskiej*, t. I, s. 246.

¹⁷² M. Sychowicz, [w:] *Kodeks...*, pod red. K. Piaseckiego, t. I, s. 287.

¹⁷³ M. Piekarski, *Przedstawienie przez organizację...*, s. 756; A. Oklejak, *Udział organizacji...*, s. 193.

Streszczenie

Organizacje pozarządowe mogą występować w postępowaniu cywilnym na własną rzecz bez żadnych ograniczeń oraz dla ochrony praw obywateli. Dla ochrony praw obywateli mogą występować jednak tylko w sprawach i na warunkach określonych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego. Mogą to być zarówno indywidualne interesy osób fizycznych, jak i interesy grupowe lub zbiorowe, np. konsumentów, o ochronę środowiska.

Organizacje pozarządowe mogą występować w postępowaniu cywilnym dla ochrony praw obywateli tylko w wypadkach przewidzianych szczególnym przepisem ustawy i dla ochrony tylko niektórych praw; ochrona tych praw musi należeć do zadań statutowych organizacji; mogą to być tylko organizacje, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej oraz za zgodą osoby, na rzecz której zamierzają podejmować czynności procesowe w tym postępowaniu. Udział ten może natomiast przybrać postać wszczęcia postępowania, przystąpienia do strony w toczącym się postępowaniu oraz przedstawienia sądowi istotnego dla sprawy poglądu wyrażonego w uchwale lub oświadczeniu jej organów.

Słowa kluczowe: organizacja pozarządowa, wszczęcie postępowania, przystąpienie do toczącego się postępowania, przedstawienie poglądu.

Summary

Non-governmental organizations can step out in conduct civil on own thing without no limitations as well as for protection say citizens. For protection say the citizens they can step out however only in matters and on definite in recipes of code conditions the civil conduct. They can then be both the natural person's individual businesses, as and the team businesses or collective, the consumers' np., about protection of environment.

Non – governmental organizations can step out in conduct civil for protection say citizens in provided for the special recipe of law incidents only and for protection only some rights; protection of these rights has to belong to tasks of statutory organizations; they can then be only organizations which statutory task does not depend on leadership of economic activity as well as for person's agreement, on thing which law suits actions are going to undertake in this conduct. Part this can however rise the figure of beginning of conduct, the accession of to side in rolling conduct as well as the performance the court essential for matter of opinion expressed in resolution or announcement of her organs.

Key words: the non-governmental organization, beginning of conduct the, accession to rolling conduct, the performance of opinion.

Bibliografia

1. J. Blicharz, Komentarz do art. 3 ustawy z 24.4.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U.03.96.873), [w:] J. Blicharz, A. Huchla, Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Komentarz, Lex/el, stan na 2.06.2014.
2. W. Broniewicz, *Pojęcie legitymacji procesowej*, [w:] *Studia z procesu cywilnego*, pod red. K. Korzana, Katowice 1986, s. 89-90.
3. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008.
4. K. Gajda-Roszczyńska, *Sprawy o ochronę indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
5. K. Gajda-Roszczyńska, *Udział organizacji społecznych w sądowym postępowaniu cywilnym – uwagi de lege lata oraz de lege ferenda*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej* pod red. K. Markiewicza, Warszawa 2011.
6. S. Golinowska, *Teoretyczne podstawy działania organizacji pozarządowych*, w: *Pozarządowe instytucje społeczne. Pomiędzy państwem a społeczeństwem*, pod red. S. Golinowskiej, D. Głogosz, Warszawa 1999.
7. J. Jodłowski, *Uznanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i alimenty*, SC 1975, nr 25-26.
8. K. Gonera, *Komentarz do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych*, Warszawa 2008.
9. Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz pod red. Z. Resicha, W. Siedleckiego, Warszawa 1975, t. I.
10. Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem pod red. J. Jodłowskiego i K. Piaseckiego, Warszawa 1989.
11. Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, t. I (art. 1-505³⁷) pod red. M. Manowskiej, Warszawa 2011.
12. Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz pod red. A. Jakubeckiego, Warszawa 2012.
13. Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz pod red. T. Erecińskiego, Warszawa 2012.
14. Kodeks postępowania cywilnego pod red. A. Zielińskiego, Warszawa 2012.
15. Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz do art. 1-729 pod red. A. Góry Błaszczykowskiej, Warszawa 2013.
16. Kodeks postępowania cywilnego, t. I, Komentarz do artykułów 1-366 pod red. A. Marciniaka, K. Piaseckiego, Warszawa 2014.
17. K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986.
18. A. Kościółek, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji KPC z 16.9.2011 r.*, MoP 2012, nr 21.
19. M. Kurzynoga, *Udział związków zawodowych w postępowaniu cywilnym po stronie pracownika w świetle zmian KPC*, MoP 2012, nr 6.

20. E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 1999.
21. A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013.
22. T. Misiuk, *Powództwo organizacji społecznych w sprawach dotyczących ochrony środowiska*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985, s. 206-207.
23. T. Misiuk, *Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972.
24. A. Oklejak, *Organizacje społeczne ludu pracującego w świetle przepisów KPC, ZNUJ 1971, CCLX, Prace Prawnicze*, z. 51.
25. M. Piekarski, *Przedstawienie przez organizację społeczną ludu pracującego sądowi w postępowaniu cywilnym poglądu istotnego dla sprawy*, PiP 1967, nr 4-5.
26. H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2012.
27. Z. Resich, *Podmioty procesu w nowym k.p.c.*, NP 1966, nr 2.
28. *System Prawa Handlowego. Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, t. 7, pod red T. Wiśniewskiego, Warszawa 2007.
29. *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań. Część szczegółowa* pod. red. J. Rajskiego, t. 7, Warszawa 2001.
30. M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, Warszawa 2008.
31. M. Uliasz, *Udział organizacji społecznych w postępowaniu cywilnym*, [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej* pod red. K. Markiewicza, Warszawa 2011.
32. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 1972.
33. C. Wiśniewski, *Tworzenie i funkcjonowanie organizacji pozarządowych – wybrane problemy cywilnoprawne*, Glosa 1999, nr 4.
34. S. Włodyka, *Strony w procesie cywilnym*, Katowice 1966, s. 27.
35. F. Zedler, *Recenzja książki T. Misiuk: Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, RPEiS 1973, nr 3.